

บทที่ ๙

พระพุทธศาสนากับวิถีไทย

แนวคิดสำคัญ

ศาสนาเป็นคำสั่งสอนเพื่อให้บุคคลได้รู้และปฏิบัติตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติต่อสิ่งลึกลับที่มองไม่เห็น และมนุษย์มักจะเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระผู้เป็นเจ้า แต่พระพุทธศาสนามีลักษณะที่แตกต่าง คือ เป็นคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและเสนอไว้แนวทางให้ผู้ฟังเลือกที่จะศึกษา เรียนรู้ และปฏิบัติตามเพื่อให้ชีวิตพ้นจากความทุกข์พบกับความสุข ซึ่งคำสั่งสอนนั้นมุ่งให้บุคคลรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักค้นคว้าพิสูจน์ทดลองเพื่อให้เห็นจริงมากกว่าการเชื่ออย่างงมงาย

คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาถืออยู่มาก ที่เด่นและสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย ได้แก่ ไครลักษณะ ศิล มัชฌิมาปฏิปทา ศรัทธา กรรม สันโดษ พรหมวิหาร อคติ ทาน กตัญญูกตเวที และที่สำคัญที่สุดคือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ผสมผสานอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย ตั้งแต่แรกเกิดจนตาย และเป็นประเพณีที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

จุดประสงค์การเรียนรู้

จุดประสงค์ปลายทาง

มีความรู้ความเข้าใจความหมายของพระพุทธศาสนา และหลักธรรมพื้นฐานที่มีอิทธิพลต่อวิถีไทย

จุดประสงค์นำทาง

๑. อธิบายความหมายของ "ศาสนา" และ "พระพุทธศาสนา" ได้
๒. อธิบายองค์ประกอบของพระพุทธศาสนาได้
๓. อธิบายหลักธรรมพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตได้
๔. อธิบายวิถีชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้
๕. อธิบายประวัติความเป็นมาของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาได้

๑. ความหมายของพระพุทธศาสนา

ศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ความเลื่อมใสศรัทธา การปฏิบัติตนเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีและสามารถไปสู่เป้าหมายสูงสุดตามหลักคำสอน ซึ่งในปัจจุบันมีหลายศาสนา เช่น พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาเชน ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม เป็นต้น ศาสนาเหล่านี้มีรูปแบบแนวคิดที่แตกต่างกันสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑) ศาสนาที่ยกย่องความยิ่งใหญ่ของพระผู้เป็นเจ้า ศาสนาประเภทนี้จะสอนให้คนเชื่อในความมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้า สอนให้เชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าสร้างโลก สร้างมนุษย์ และมนุษย์ต้องปฏิบัติตนตามคำสอนที่พระผู้เป็นเจ้าได้กำหนดเอาไว้ ได้แก่ ศาสนาสำคัญของโลก ๓ ศาสนา คือ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

๒) ศาสนาที่ไม่เน้นความยิ่งใหญ่ของพระผู้เป็นเจ้า ศาสนาประเภทนี้จะไม่สอนให้เชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกหรือพระเจ้าสร้างมนุษย์ แต่จะสอนว่าการเกิดขึ้น การคงอยู่และการสูญสลายของทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามเหตุผล เป็นไปตามปัจจัย ตามสภาวะสิ่งแวดล้อม โดยไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจของพระผู้เป็นเจ้า ศาสนาประเภทนี้มุ่งสอนให้บุคคลใช้เหตุผลแสวงหาความจริงของโลก แสวงหาความจริงของชีวิต และปฏิบัติตนเพื่อให้เข้าถึงสัจธรรมด้วยตนเอง ไม่ต้องอิงอาศัยหรืออ่อนน้อมพระผู้เป็นเจ้า ได้แก่ พระพุทธศาสนา

“ศาสนา” มาจากภาษาบาลีว่า “สาสน” (สา-สะ-นัง) แปลว่า คำสั่งสอน จำแนกได้เป็น ๒ ส่วน คือ คำสั่ง และ คำสอน

๑) คำสั่ง คือ การบังคับให้กระทำตามหรือข้อห้ามมิให้กระทำ

๒) คำสอน คือ การให้ความรู้ ให้คำแนะนำเพื่อการปฏิบัติตาม

ถ้าพิจารณาจากที่มาของคำและถือเอาคำแปล คือ ศาสนา แปลว่า คำสั่งสอน ก็จะเกิดความยุ่งยากในการอธิบายว่าคำสั่งสอนใดเป็นศาสนา หรือไม่เป็นศาสนา เช่น คำสั่งสอนของครู อาจารย์ในโรงเรียน คำสั่งสอนของบิดามารดา เป็นต้น ดังนั้นจึงมีหลักในการพิจารณาว่าคำสั่งสอนใดเป็นศาสนา คือ

๑. ศาสนามีเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อในอำนาจที่มองไม่เห็นด้วยตา เช่น อำนาจของพระ ผู้เป็นเจ้า ตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ หรืออำนาจของกรรมตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา

๒. ศาสนามีหลักศีลธรรม คือ คำสอนที่ให้ละเว้นความชั่ว ให้ทำความดี ซึ่งแต่ละศาสนาอาจมีคำสอนแตกต่างกันออกไป

๓. ศาสนามีคำสอนเรื่องจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิต เช่น การมีชีวิตอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าในสวรรค์ ตามความเชื่อในศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม หรือ การพ้นจากความทุกข์ ตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา

๔. ศาสนามีพิธีกรรม เช่น การรับศีลมหาสนิท ตามความเชื่อในศาสนาคริสต์ การทำละหมาด ตามความเชื่อในศาสนาอิสลาม หรือ การอุปสมบท ตามความเชื่อในพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ถ้าคำสั่งสอนไม่เกี่ยวกับหลักการทั้ง ๔ ประการดังกล่าว จัดว่าไม่เป็นคำสอนทางศาสนา อย่างไรก็ตามเมื่อมีการให้คำนิยามว่า ศาสนา คือ อะไร นักปราชญ์ต่างก็อธิบายแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อของผู้นับศาสนานั้นๆ จึงทำให้เกิดการถกเถียงว่า ศาสนาควรจะหมายความว่าอย่างไรเพราะแต่ละศาสนามีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๓ ซึ่งมีพระยาอนุมานราชชนเป็นประธาน จึงได้สรุปคำนิยามของศาสนาที่ครอบคลุมทุกศาสนา ว่า "ศาสนา(น.) ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลัก คือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก เป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตมประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญ บาป อันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้นๆ"

อย่างไรก็ตามศาสนา โดยทั่วไปนั้นถือว่าเป็นคำสั่งสอนเพื่อให้บุคคลได้รู้และปฏิบัติตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติต่อสิ่งลึกลับที่มองไม่เห็น และมนุษย์มักจะเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งทุกคนต้องแสดงความเลื่อมใสศรัทธา โดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นมีอยู่จริงหรือไม่ เพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพระผู้เป็นเจ้าเป็นสิ่งลึกลับอยู่เหนือการรับรู้ของมนุษย์ คือ ไม่มีรูปร่างให้เห็น ไม่มีเสียงให้ได้ยิน ไม่มีกลิ่นให้ดม ไม่มีกายให้สัมผัส นั่นคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่สามารถพิสูจน์ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ บุคคลจะรู้ได้ก็ด้วยความเชื่อว่ามีอยู่เท่านั้น ซึ่งความหมายของคำว่า "ศาสนา" ดังกล่าวนี้หมายถึงศาสนาต่างๆ ไป

"ศาสนา" ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล ยังไม่ใช้คำว่า "ศาสนา" แต่มีคำที่ใช้เรียกคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า "พรหมจริยะ" (พรหมจรรย์) หมายถึง ความประพฤติอันประเสริฐ หรือการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ คือ การเว้นจากกาม ได้แก่ เว้นจากการหลงในรูปร่างที่สวยงาม เว้นจากการหลงในรสที่ชชอบ เว้นจากการหลงในกลิ่นอันหอมหวานยั่วชวน เว้นจากการหลงใหลในไฟเพราะ เว้นจากการสัมผัสอันนุ่มนวล

ด้วยการสอนที่ว่า การหมกมุ่นอยู่กับกามทำให้เกิดความทะยานอยาก มีความต้องการที่ไม่รู้จักจบ ทำให้จิตใจไม่มีความสงบหรือเป็นทุกข์ แต่การประพฤติพรหมจรรย์นั้นทำให้รู้จักวางปลอ่ยวาง ไม่หลงไหล ไม่ยึดติดกับวัตถุ ทำให้จิตใจของผู้ปฏิบัติสงบเป็นสุข มีผลให้บุคคลประพฤติปฏิบัติพรหมจรรย์เป็นจำนวนมาก และได้เรียกการปฏิบัติตามหลักคำสอนนี้ว่า "พรหมจรรย์" ดังนั้น คำว่า "พรหมจรรย์" จึงเป็นชื่อแรกที่ใช้เรียก "พระพุทธศาสนา"

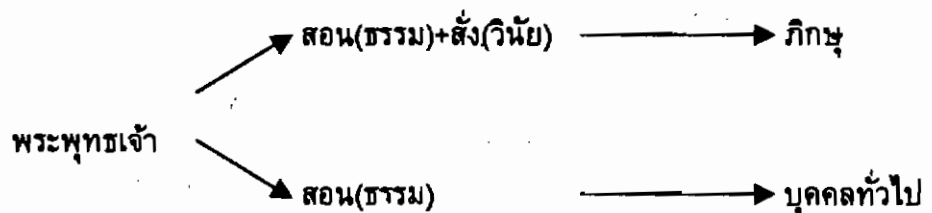
อย่างไรก็ตาม ในระยะแรกที่พระพุทธเจ้าทรงสอนนั้นมีแต่บุคคลที่ตั้งใจจะบำเพ็ญเพียรเพื่อให้ตนหลุดพ้นจากความทุกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้การปฏิบัติคนที่ทำให้เกิดความเสื่อมเสียใดๆ ก็ไม่มี ต่อมาเมื่อมีผู้เข้ามาปฏิบัติมากขึ้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี บุคคลบางคนปฏิบัติคนในทางที่เสื่อมเสีย ทำให้เกิดการนิทรวักสาวจากบุคคลทั่วไป พระพุทธเจ้าจึงได้บัญญัติหรือวางระเบียบการปฏิบัติคน เรียกว่า "วินัย" ส่วนคำสอนของพระองค์นั้นเรียกว่า "ธรรม" ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นมีทั้งคำสั่งและคำสอน และมีการแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

๑) ระดับคำสั่งสอน(ธรรมวินัย) เป็นคำสั่งมีกฎระเบียบบังคับให้กระทำความ หรือมีข้อห้ามมิให้กระทำ และมีคำแนะนำ คำสอนเพื่อให้เกิดความรู้ การปฏิบัติตาม มักใช้กับนักบวชหรือภิกษุ

๒) ระดับคำสอน(ธรรม) เป็นคำแนะนำหรือการชี้แนะแนวทางให้ประพฤติปฏิบัติตาม โดยมีได้มีการออกคำสั่ง มักใช้กับบุคคลทั่วไป ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎก ว่า

*"เราทราบชัดธรรมเป็นที่สงัดกิเลส เพียงตั้งเอาลูกศรออก
บอกทางแก่ท่านทั้งหลายแล้ว ท่านทั้งหลายพึงทำความเพียร
เครื่องยังกิเลสให้เว้าร้อน พระตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอก"*

ความหมายของ "ศาสนา" ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงคำสั่งและคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ คำสั่งและคำสอนใช้สำหรับภิกษุ และคำสอนให้เลือกปฏิบัติใช้สำหรับบุคคลทั่วไป ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลจึงเรียกว่า "ธรรมวินัย" เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

และคำว่า "ธรรม"(ท่า-มะ) ดังกล่าวนี้นี้ หมายถึง รูปแบบความประพฤติอันดีงามที่บุคคลควรกระทำ ซึ่งในสมัยพุทธกาลนั้นมีการจำแนกธรรมออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

- ๑) รูปแบบความประพฤติอันดีงามสำหรับบุคคลธรรมดา(อุบาสก-อุบาสิกา)
- ๒) รูปแบบความประพฤติอันดีงามสำหรับผู้ออกบวช(ภิกษุ-ภิกษุณี-สามเณร-สามเณรี)
- ๓) สิ่งสำหรับผู้บรรลุธรรม(อริยบุคคล)พึงรู้และพึงกระทำ

คำว่า "ธรรม" จึงเป็นอีกชื่อหนึ่งที่ชาวพุทธใช้เรียกคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้น "ธรรม" จึงหมายถึงพระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล และต่อมาเมื่อมีการประมวลคำสั่งสอนและมีการปฏิบัติตามด้วยความเคารพสืบเนื่องกันมาก็มีการเรียกชื่อใหม่ว่า "ศาสนา" ซึ่งมาจากคำว่า "ศาสน" ในภาษาบาลี

กล่าวโดยสรุป "ศาสนา" ตามความหมายในพระพุทธศาสนา คือการเสนอแนวทางให้ผู้ฟังเลือกที่จะศึกษา เรียนรู้ และปฏิบัติตามเพื่อให้ชีวิตพ้นจากความทุกข์ พบกับความสุข และ "พระพุทธศาสนา" หมายถึง ระเบียบกฎเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำมาสั่งสอนให้บุคคลได้รู้และปฏิบัติตาม ซึ่งคำสอนนั้นมุ่งสอนให้บุคคลรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักค้นคว้า พิสูจน์ทดลองเพื่อให้เห็นจริง มากกว่าการเชื่ออย่างงมงาย

๒. องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนาบุคคลทั่วไปมักจะคิดว่ามีเฉพาะพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ ที่เรียกรวมว่า "พระรัตนตรัย" บ้างก็มองว่าพระพุทธศาสนานั้นหมายถึงพระภิกษุสงฆ์ และวัดวาอารามต่างๆ ตามความเป็นจริงแล้ว พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบที่สำคัญ ๖ ประการ คือ

๑. ศาสดา คือ ผู้ตั้งศาสนาหรือผู้สอนคนแรก ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่ามีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ เป็นผู้มีลักษณะพิเศษสูงส่งกว่าบุคคลทั่วไป มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือมวลมนุษย์ เป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ มีพระนามที่ใช้เรียกกันโดยทั่วไปว่า "พระพุทธเจ้า" เป็นผู้ค้นพบกฎแห่งความจริงของธรรมชาติ เป็นผู้ที่รู้อย่างแจ่มแจ้งในสัจธรรมด้วยพระองค์เอง เป็นผู้ตั้งศาสนา

นามว่า "พระพุทธเจ้า" เป็นคำเรียกพระนามภายหลังจากการตรัสรู้ของเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งคำว่า "พุทธ" แปลว่า ผู้รู้แจ้งหรือผู้ได้ตรัสรู้แล้ว หรือ ผู้ตื่น หมายถึง ตื่นจากความหลับ คือ อวิชชา พระนามของพระองค์นอกจาก "พุทธ" แล้วยังมีคำอื่นที่ได้รับการถวายด้วยความเคารพยกย่องอีก เช่น

พระศากยมุนี แปลว่า พระมุนีแห่งชาวศากยะ (ชาวพุทธฝ่ายมหายานนิยมใช้)

พระสมณโคดม แปลว่า นักบวชที่มาจากตระกูลโคดมโคตร (นักบวชและคนนอกศาสนา นิยมเรียก)

พระตถาคต แปลว่า ผู้ไปแล้วอย่างนั้น หรือผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นสรรพนามที่พระพุทธเจ้า ทรงใช้แทนพระองค์เอง จัดว่าเป็นคำกลาง ๆ ที่ไม่ยกย่องตนเอง

พระสัมมาสัมพุทธะ แปลว่า ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ คือ ทรงรู้แจ้งในอริยสัจด้วยพระองค์เอง

พระสัมพันธัญญะ แปลว่า พระผู้รู้สิ่งทั้งปวงหรือผู้รู้หมด เป็นผู้มีความพิเศษ เรียกว่า สัมพันธัญญะ คือ สามารถทราบความมีอยู่ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล ทรงทราบเหตุการณ์อดีต ปัจจุบัน และอนาคต

พระพิชิตมาร แปลว่า พระผู้ชนะมาร หมายถึง การเอาชนะสิ่งที่ทำให้จิตเศร้าหมอง เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง อันหมักหมมอยู่ในจิตใจ

พระโลกนาถ แปลว่า พระผู้เป็นที่พึ่งของชาวโลก

พระสุคต แปลว่า พระผู้เสด็จไปแล้ว คือ เสด็จไปเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน ฯลฯ

๒. ศาสนธรรม คือ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงกฎเกณฑ์ความประพฤติปฏิบัติคนในทางที่ถูกต้องดีงาม และอำนวยผลให้แก่ผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นทุกคน ทุกเพศ ทุกวัยสามารถเลือกปฏิบัติได้ตามความเหมาะสมตามความสามารถของตนเอง และคำสั่งสอนนั้นก็มิใช่เรื่องของความเชื่อในสิ่งมลายแต่เป็นเรื่องของเหตุผล มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์สามารถพิสูจน์ทดลองได้ เพราะเป็นหลักธรรมแห่งความจริง เป็นกฎของธรรมชาติที่พระพุทธองค์ค้นพบแล้วนำมาเปิดเผยให้บุคคลทั่วไปได้ทราบ ส่วนการปฏิบัติตามนั้นเป็นสิทธิของแต่ละบุคคล พระธรรมที่ทรงนำมาสอนนั้นมี ๒ ระดับ ดังนี้

๑) โลกีย์ธรรม คือ ธรรมอันเป็นวิสัยของโลก หมายถึง คำสอนทั่วไป เช่น ศีล ๕ ธรรม ๕ มงคล ๓๘ เป็นต้น

๒) โลกุตระธรรม คือ ธรรมอันพ้นวิสัยของโลก หมายถึง มรรค ผล นิพพาน การสั่งสอนพระธรรมนั้นมี ๓ ระดับ ดังนี้

๑) ปริยัติธรรม คือ การศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมเพื่อให้เกิดความรู้

๒) ปฏิบัติธรรม คือ การนำหลักธรรมที่ได้เรียนรู้มาปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ

๓) ปฏิเวธธรรม คือ การทำให้เข้าใจชัดเจนแจ่มแจ้งในหลักธรรมอันเป็นผลของการปฏิบัติ หมายถึง มรรค ผล นิพพาน

พระธรรมที่ทรงสอนนั้นมีคุณสมบัติ ๖ ประการ คือ

- ๑) สวากขาโต ภควตา ชัมโม: พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว
- ๒) สันติฎฐิโก : รู้ได้ด้วยตนเองเห็นเอง
- ๓) อกาลิโก : ให้ผลไม่เลือกกาลเวลา
- ๔) เอหิปัสสิโก : เรียกให้มาสู่ได้ พิสูจน์ได้
- ๕) โอปนยิโก : ควมน้อมเข้ามาเพื่อปฏิบัติ
- ๖) ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ : ผู้รู้ทั้งหลายรู้ได้เฉพาะตัว

ต่อมาภายหลัง พระธรรมคำสั่งสอนนี้ได้มีการเรียบเรียงเป็นหมวดหมู่และจัดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เรียกว่า “คัมภีร์พระไตรปิฎก” และได้มีการอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น และการอธิบายเพิ่มเติมนี้ก็มีหลายยุคหลายสมัยด้วยกัน คำอธิบายจึงมีหลายรุ่น หลายชั้น ดังนี้

๑. พระไตรปิฎก เป็น คัมภีร์รุ่นแรก เก่าแก่ที่สุด
๒. อรรถกถา เป็น คัมภีร์รุ่นที่สอง อธิบายความในพระไตรปิฎก
๓. ฎีกา เป็น คัมภีร์รุ่นที่สาม อธิบายความในอรรถกถา
๔. อนุฎีกา เป็น คัมภีร์รุ่นที่สี่ อธิบายความในฎีกา

นอกจากนี้ ยังมีการอธิบายเพิ่มเติมสืบต่อกันมาโดยนักปราชญ์ที่เขียนขึ้นตามความเข้าใจของตน เรียกว่า “ปกรณ์พิเศษ” คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาประเภทนี้ที่สำคัญมี ๒ เล่มด้วยกัน คือ คัมภีร์มิลินทปัญหา เขียนขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๕๐๐ และ คัมภีร์วิสุทธิมรรค เขียนเมื่อประมาณ พ.ศ. ๙๐๐

๓. ศาสนาบุคคล คือ ผู้สืบทอดพระศาสนา เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า มี ๒ ประเภท คือ นักบวชและชาวบ้าน

นักบวช คือ ผู้ที่เห็นความทุกข์ของชีวิต จึงออกบวชเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม เพื่อให้รู้แจ้งตามคำสอน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ศดนถ่ายทอดคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แก่ศาสนิกชนหรือชาวบ้าน เรียกว่า เป็นผู้สืบทอดพระศาสนา นักบวชในพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระภิกษุ และสามเณร สำหรับคำว่า “สงฆ์” แปลว่า หมู่ หมายถึง ภิกษุที่มีจำนวน ๔ รูปขึ้นไป ถ้ารูปเดียวเรียกว่า “บุคคล” คำว่าสงฆ์นี้ใช้เรียกกลุ่มบุคคลผู้บวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีชื่อที่นิยมชื่อเรียกอยู่ ๓ ชื่อ คือ

(๑) ภิกษุ แปลว่า ผู้ขอ หมายถึง ผู้ที่มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการขออาหารจากผู้อื่นเพื่อการยังชีพ หรือแปลว่า ผู้เห็นภัย หมายถึง มองเห็นการเวียนว่ายตายเกิดเป็นความทุกข์จึงมุ่งกำจัดกิเลสเพื่อความหลุดพ้น

(๒) บรรพชิต แปลว่า ผู้เว้นจากการทำความชั่วทางกาย วาจา ใจ

(๓) สมณะ แปลว่า ผู้สงบจากความชั่ว ไม่มีความดิ้นรนด้วยความเร่าร้อนของกิเลส แต่ก็มีชื่ออื่นๆ อีก เช่น “สาวก” แปลว่า ผู้ฟัง หรือ ศิษย์ “อนาคาริก” แปลว่า ผู้ไม่มีเรือน หรือ ผู้สละบ้านเรือนแล้ว และ “ศากยบุตร” แปลว่า บุตรแห่งพระศากยมุนี เป็นต้น พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาแบ่งออกได้ ๒ ระดับ คือ

๑. สมมติสงฆ์ หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ได้รับการอุปสมบทถูกต้องตามพระวินัย รัชกาล ๒๒๗ ข้อ เรียกกันโดยทั่วไปว่า “พระ” ซึ่งตามประเพณี ชายไทยที่มีอายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไปจะอุปสมบทเป็น “พระ” ชั่วคราวหรือในช่วงเข้าพรรษา คือ ๓ เดือน หรืออาจจะบวชตลอดชีวิตและปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ แต่ยังไม่บรรลุมรรคผล ถือว่ายังเป็นปุถุชน

๒. อริยสงฆ์ หมายถึง ผู้ที่เข้าถึงสังขารม มีความเชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้า สัมผัสคำสอนนั้นด้วยตนเอง เป็นอริยบุคคล ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ซึ่งอริยสงฆ์นี้จัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย เป็นอริยสาวกของพระพุทธเจ้า มีคุณสมบัติ ๘ ประการคือ

๑. สุปฏิปันโน : เป็นผู้ปฏิบัติดี
๒. อุษุปปฏิปันโน : เป็นผู้ปฏิบัติตรง
๓. ญายปฏิปันโน : เป็นผู้ปฏิบัติถูกต้องทาง
๔. สามิจิปฏิปันโน : เป็นผู้ปฏิบัติสมควร
๕. อาหุเนยโย : เป็นผู้ควรรับของที่เขานำมาถวาย
๖. ปาหุเนยโย : เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ
๗. ทักขิณเยโย : เป็นผู้ควรแก่ของทำบุญ
๘. อัญชลีกรณีโย : เป็นผู้ควรแก่การกราบไหว้
๙. อนุตตรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสส : เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก เป็นแหล่งปลูกฝังและเผยแพร่ความดีที่ยอดเยี่ยม

ศาสนิกชนหรือชาวบ้าน เป็นผู้ที่มีความศรัทธาและดำเนินชีวิตตามคำสอน มีทั้งผู้ที่สนใจศึกษาปฏิบัติทางจิตด้วยการฝึกกรรมฐาน บางคนก็ศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎก บางคนก็สนใจเฉพาะเรื่องของศีลธรรม เน้นการปฏิบัติตามหลักคำสอนเกี่ยวกับความดี ความชั่ว บุญ

บาป บางคนก็สนใจเฉพาะพิธีกรรมทางศาสนา และบางคนก็นับถือตามบรรพบุรุษ โดยไม่สนใจ
ต่อคำสอน หรือละเลยต่อการปฏิบัติ เรียกรวมว่า "ชาวพุทธ" แต่ปกติแล้วมักเรียกผู้ที่ศรัทธาใน
คำสอนของพระพุทธเจ้าดังนี้ คือ ถ้าเป็นชาย เรียกว่า "อุบาสก" เป็นหญิงเรียกว่า "อุบาสิกา"
หมายถึง "ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย" ซึ่งอุบาสกและอุบาสิกานี้จะเคารพนับถือพระรัตนตรัยเป็น
สรณะ ด้วยการปฏิญาณตนว่า

“พุทธัง สาระณัง คัจฉามิ
ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ
สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ”

ผู้ที่เปล่งวาจาขอถึงพระรัตนตรัยนี้ได้ชื่อว่า “เข้าถึงไตรสรณคมน์” คือมีพระรัตนตรัย
เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก (๑) เป็นที่พึ่ง หมายถึง พระรัตนตรัย เป็นที่พึ่งทางใจของผู้เคารพนับถือ เมื่อ
เกิดความกลัว หรือตกอยู่ในภาวะคับขัน ก็จะระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ทำให้รู้สึกตัวว่ามีที่พึ่ง
เกิดความอุ่นใจ มีกำลังใจ สามารถเอาชนะความกลัวหรือผ่านพ้นภาวะคับขันไปได้ (๒) เป็นที่
ระลึก หมายถึง พระรัตนตรัย เป็นสิ่งที่ดีชาวพุทธควรถือเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอยู่เสมอ
การระลึกถึงจะทำให้มีจิตใจโน้มนำไปในทางที่ดี ไม่ตกต่ำไปในทางที่ชั่ว

๔. ศาสนสถาน คือ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับชีวประวัติของพระพุทธเจ้า เช่น สถานที่
ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังหมายถึง สถานที่หรือสิ่งปลูกสร้างที่ใช้
สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นที่ปฏิบัติธรรม รวมถึงสถานที่ที่ทุกคนให้ความเคารพ
และเป็นศูนย์รวมของชาวพุทธ เช่น

๑) วัด หรือ อาราม เป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นสถานที่ที่
สงบ รื่นรมย์เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม เป็นที่พำนักของผู้ละบาป และการที่นิยมเรียกอารามว่า
“วัด” ก็เนื่องจากสังคมไทยเห็นว่าสถานที่นี้เป็นเครื่องชี้วัดภูมิธรรม(ความสง่างามแห่งธรรม)
และภูมิความรู้ของผู้ประพฤติตามพระธรรมวินัย

๒) พระอุโบสถ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป และใช้สำหรับประกอบสังฆกรรม
(กิจของพระสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป) เช่น การอุปสมบท การทำอุโบสถ การสวดพระปาฏิโมกข์
เป็นต้น ซึ่งการทำสังฆกรรมนี้จะมีการกำหนดเขตแดนที่แน่นอนตามพระวินัย ในบางครั้ง
พระอุโบสถอาจใช้เป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของศาสนิกชนด้วย แต่ในบาง
วัดอาจใช้วิหารหรือศาลาแทนพระอุโบสถ

๓) พระเจดีย์หรือพระธาตุ เป็นสิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ(พระอัฐิของพระพุทธเจ้า) หรือ ธาตุ(กระดูก) ของพระภิกษุสงฆ์องค์สำคัญ พระเจดีย์หรือพระธาตุมักจะสร้างเป็นทรงกลมหรือสี่เหลี่ยม สูงสอบขึ้นข้างบน มีปลายยอดแหลม

๔. ศาสนพิธี คือ พิธีกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นตามความเชื่อ รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณี และข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ เช่น การทำบุญ การดื่กบาตร การไหว้พระสวดมนต์ การฟังเทศน์ เป็นต้น

๖. สัญลักษณ์ คือ สิ่ง que แสดงถึงศาสนา มักจะเป็นวัตถุต่างๆ ที่พุทธศาสนิกชนนำมาใช้แทนองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งของศาสนา และมักจะเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีทั้งสัญลักษณ์ที่เป็นปฏิมากรรม(รูปปั้น) เช่น พระเครื่อง พระพุทธรูป ธรรมจักร เป็นต้น สัญลักษณ์ที่เป็นสถาปัตยกรรม(สิ่งก่อสร้าง) เช่น มหาสถูปบุโรพุทโธ ในประเทศอินโดนีเซีย พระปฐมเจดีย์ที่จังหวัดนครปฐม วัดพระศรีรัตนศาสดารามที่กรุงเทพมหานคร เป็นต้น หรือสัญลักษณ์ที่เป็นจิตรกรรม เช่น ภาพวาดพระพุทธเจ้า ภาพวาดพระอรหันต์ เป็นต้น

นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังมีธงฉัพพรรณรังสี คือ ธงมี ๖ สี ที่พุทธศาสนิกชนเชื่อกันว่าเป็นสีที่พุ่งออกจากพระเศียรของพระพุทธเจ้าเป็นครั้งคราว ได้แก่

- ๑) นิละ คือ สีเขียวแก่
- ๒) ปีตะ คือ สีเหลืองทอง
- ๓) โลหิตะ คือ สีแดงเหมือนตะวันอ่อน
- ๔) โอทาทะ คือ สีขาวเหมือนเงิน
- ๕) มัญเชฐ คือ สีแดงเหมือนหงอนไก่ หรือหงสบาท
- ๖) ประภัสสร คือ สีเลื่อมพรายเหมือนแก้วผลึก

ในปัจจุบันธงฉัพพรรณรังสี ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาของประเทศศรีลังกา สำหรับประเทศไทยและประเทศอื่นๆ นิยมใช้กงล้อแห่งธรรม ที่เรียกว่า "ธรรมจักร" มีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน คือ

- ๑) กงล้อ เป็นวงอยู่รอบนอกหรือส่วนที่หมุนกระทบกับพื้น แทนความทุกข์
- ๒) ก่ำ เป็นส่วนนำและยึดกงล้อติดกับคุม มักทำไว้เป็น ๘ ซี่ แทนมรรค ๘
- ๓) คุม เป็นส่วนที่อยู่ตรงกลาง เป็นศูนย์กลางของกงล้อ แทนความสงบนิ่งหรือ

นิพพาน

องค์ประกอบทั้ง ๖ ประการมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันโดยตลอด และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความเชื่อความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา

๓. คำสอนสำคัญที่มีอิทธิพลต่อคนไทย

คำสอนในพระพุทธศาสนามีอยู่มาก แต่ที่มีผลต่อค่านิยมของคนไทย ที่สำคัญ ได้แก่

“ไตรลักษณ์” เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “สามัญลักษณ์” หมายถึง ลักษณะทั่วไปของสรรพสิ่ง ที่ต้องดำเนินไปตามกฎแห่งธรรมชาติ ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่คงทน ต้องเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การที่เรายึดติดว่าเป็นของเรา ย่อมทำให้เกิดความทุกข์ ทั้งที่จริงแล้วทุกสิ่งทุกอย่างมิใช่ตัวตนที่แท้จริง แม้กระทั่งตัวเราเอง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า

รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา

สิ่งใดเป็นอนัตตา เธอทั้งหลายพึงเห็นสิ่งนั้น

ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า

นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา

เมื่อเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ จิตย่อมคลายกำหนด

ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น”

จากพื้นฐานดังกล่าวทำให้คนไทย มองเห็นความจริงของร่างกายตนเอง และ ไม่ยึดมั่นถือมั่น หลงงมงายกับร่างกายของตนและสิ่งทีตนมีอยู่ เช่น ทรัพย์สิน เงินทอง เสื้อผ้า เป็นต้น เมื่อทรัพย์สินสูญหายหรือชำรุด ก็จะปล่อยวางได้ ไม่เสียมากจนเกินไป ทำให้จิตใจสงบ เป็นสุขได้เร็ว

“ศีล” เป็นการทำความดี ที่ว่าด้วยเรื่องการควบคุมกิริยา คำพูด เป็นการขัดเกลา ควบคุมความโกรธ(โทสะ) ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่าผู้ที่มีความโกรธ ถูกครอบงำด้วยโทสะ จะทำให้การแสดงออกทางร่างกาย และการใช้คำพูดเป็นไปในทางที่เสื่อมเสีย ต่างจากผู้รักษา ศีลที่สามารถควบคุมกิริยาท่าทาง คำพูดให้สงบเสงี่ยม สามารถควบคุมจิตใจของตนได้ ทำให้เป็นที่รักและเคารพของคนทั่วไป ซึ่งยังผลให้ไม่มีความรังเกียจซึ่งกันและกัน ที่สำคัญ คือ การรักษาศีล ทำให้เป็นคนที่มีสง่าราศี

สำหรับหลักการทำความดีด้วยการรักษาศีลของคนทั่วไปนั้น มี ๕ ประการ เรียกว่า ศีล ๕ ถือว่าเป็นการกระทำที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ประกอบไปด้วย

๑. เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต

การฆ่าสัตว์ พิจารณาจากองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ

- ๑) สัตว์นั้นมีชีวิต
- ๒) รู้ว่าสัตว์มีชีวิต
- ๓) มีความคิดที่จะฆ่าสัตว์นั้น

- ๔) พยายามฆ่าสัตว์นั้น
  - ๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น
๒. เป็นผู้ดเว้นจากการลักขโมยทรัพย์สินผู้อื่น
- การลักขโมยทรัพย์สิน พิจารณาจากองค์ประกอบ ๕ ประการคือ
- ๑) สิ่งนั้นมีเจ้าของและเจ้าของหวงแหน
  - ๒) รู้ว่าเจ้าของหวง
  - ๓) มีความคิดจะลักขโมย
  - ๔) พยายามลักขโมย
  - ๕) ขโมยสิ่งนั้นได้สำเร็จ
๓. เป็นผู้ดเว้นจากการประพฤติดีกในกาม
- การประพฤติดีกในกาม พิจารณาจากองค์ประกอบ ๔ ประการคือ
- ๑) หญิงหรือชายที่ต้องห้าม เช่น คนแต่งงานที่มีครอบครัว
ลูกสาวที่อยู่ในความปกครองของพ่อแม่ เป็นต้น
  - ๒) มีความคิดที่จะร่วมประเวณี
  - ๓) พยายามร่วมประเวณี
  - ๔) ทำการร่วมประเวณี
๔. เป็นผู้ดเว้นจากการพูดปด
- การพูดปด พิจารณาจากองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ
- ๑) เรื่องไม่จริง
  - ๒) คิดจะพูดเรื่องไม่จริง
  - ๓) พยายามพูดเรื่องไม่จริงนั้น
  - ๔) ผู้ฟังเข้าใจเนื้อความนั้น
๕. เป็นผู้เว้นการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
- การดื่มสุรา พิจารณาจากองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ
- ๑) น้ำนั้นเป็นของมีนเมา
  - ๒) มีความประสงค์ที่จะดื่มสุรานั้น
  - ๓) พยายามดื่ม
  - ๔) ดื่มสุราให้สว่างล้าคองลงไป

พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญผู้รักษาศีลว่า ดั่งข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “เป็นผู้บำเพ็ญมหาทาน ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่ามหาทานนี้เป็นการกระทำที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน” ซึ่งทุกคน ทุกชาติ ทุกศาสนา ถ้าปฏิบัติตามหลักศีล ๕ แล้วย่อมทำให้ตนเองมีความสุข สงบ สุขุม มีความสงบสุข ยังผลให้เกิดสันติภาพ และความสงบสุขของสังคมโลก

“มัชฌิมาปฏิปทา” ข้อปฏิบัติที่เป็นทางสายกลาง หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความพอดี พอประมาณ มีเหตุผลเหมาะสมกับสถานการณ์ โดยไม่สุดโต่งไปในทางใดทางหนึ่ง เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” กำหนดระหว่างความหย่อนยาน ที่เรียกว่า “กามสุขัลลิกานุโยค” และความเข้มงวด ที่เรียกว่า “อิตถกิลมถานุโยค”

ทางสายกลางตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการสอนให้มีสติ ใช้เหตุผล ยับยั้งอารมณ์ ควบคุมความต้องการทางร่างกาย ทำให้รู้จักประมาณ รู้จักความพอเหมาะพอดี เช่น มีความกล้าหาญ ซึ่งเป็นทางสายกลางระหว่างความขี้ขลาด กับ ความขลาดกลัว มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งเป็นทางสายกลางระหว่าง ความฟุ้งเฟ้อ กับ ความตระหนี่ถี่เหนียว มีความสุภาพ ซึ่งเป็นทางสายกลางระหว่างความอวด กับ ความไร้ยางอาย เป็นต้น พระพุทธศาสนาถือว่าทางสายกลางนี้เป็นแนวทางที่ควรนำมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขในชีวิต

ตัวอย่างทางสายกลาง

การทรมาณตน	การควบคุมจิตใจ	การหมกมุ่นในกามารมณ์
ความขี้ขลาด	ความกล้าหาญ อดทน	ความขลาดกลัว
ความตระหนี่	เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	ความฟุ้งเฟ้อ
ความไร้ยางอาย	ความสุภาพ	ความไร้ยางอาย

ตามหลักพระพุทธศาสนา นั้นทางสายกลางเกิดขึ้นได้ เหตุ ๒ ประการ คือ

๑. การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ได้เพื่อนดี มีผู้ให้คำแนะนำที่ดี

๒. การใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล คิดอย่างมีขั้นตอน ไม่ใช้อคติ ความรู้สึกของตนเข้าไปเบี่ยงเบน ความเป็นจริง

“ศรัทธา” แปลว่า ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ หมายถึง การเชื่อในสิ่งที่ดีงาม มีเหตุผล ไม่ใช่เชื่ออย่างมงายโดยปราศจากการพิจารณาใคร่ครองด้วยสติปัญญาของตน ทั้งในสิ่งที่เราเคยรู้เคยเห็น และสิ่งที่เราไม่เคยเห็น โดยเฉพาะหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องบุญ บาป นรก สวรรค์ สิ่งเหล่านี้บางคนก็เชื่อ เพราะว่าเคยได้ยินได้ฟัง บางคนก็ไม่เชื่อเพราะว่าไม่เคยพบเห็น บางคนก็ไม่สนใจเพราะคิดว่าถ้ามีอยู่ก็รับรู้ไม่ได้ จึงไม่จำเป็นที่จะต้องสนใจ

พระพุทธศาสนา สอนว่าในโลกนี้ยังมีอีกหลายสิ่งหลายอย่างที่เราไม่เคยพบเห็น ไม่เคยได้รับรู้ แต่เราก็เชื่อ เช่น อะตอมตามหลักวิทยาศาสตร์ แรงโน้มถ่วงของโลก มนุษย์วิวัฒนาการมาจากลิง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เราควรที่จะได้พิจารณา พิสูจน์ ทดลองให้ประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง มากกว่าที่จะเชื่อตามผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้คนทั้งหลายเชื่อด้วยปัญญา คิดพิจารณาให้รอบคอบก่อนที่จะเชื่อ ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนชาวกาลามะ แห่งเกสปุคคินคม ในแคว้นโกศลว่า ไม่ควรด่วนเชื่อหรือยอมรับสิ่งใดๆ ว่าจริง หรือ เท็จ แต่ควรมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาซึ่งมีอยู่ ๑๐ ประการ คือ

๑. *อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการได้ฟังถ้อยคำตามๆ กันมา* (มาอนุสสเวนะ) เพราะ เรื่องที่เล่าต่อๆ กันมา มักจะผิดพลาดจากความเป็นจริงได้ ยิ่งบอกเล่าต่อกันหลายคน ก็ยิ่งผิดพลาดมากขึ้นบางครั้งอาจกลายเป็นคนละเรื่อง

๒. *อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีแต่โบราณ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา* (มา ปริมปรายะ) เพราะประเพณีบางอย่างอาจจะไม่เหมาะสมกับยุคสมัย จึงควรใช้เหตุผลก่อนที่จะเชื่อ

๓. *อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ* (มา อิติกิรายะ) เพราะการเล่าลือนั้น ก็คือ "ข่าวลือ" ซึ่งเป็นเรื่องที่ปราศจากข้อมูล หลักฐาน ข้อเท็จจริง ส่วนมากจะเป็นการพูดลอยๆ แล้วก็ขยายความกันต่อ บางครั้งก็เพื่อผลประโยชน์ บางครั้งก็เพื่อทำลายบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

๔. *อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างว่าตรงกับคัมภีร์หรือมีในตำรา* (มา ปฎกสัมปทานะ) เพราะคัมภีร์หรือตำราที่เขียนขึ้นอาจจะไม่ตรงกับความเป็นจริง หรืออาจจะเขียนผิดก็เป็นไปได้ นอกจากนี้คัมภีร์หรือตำราก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งไม่มีคัมภีร์ใดถูกต้องสมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ ดังนั้นจึงควรใช้สติปัญญาพิจารณา ความสมเหตุสมผลของคัมภีร์หรือตำรานั้นด้วย

๕. *อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการนึกคิดเอง หรือการคาดคะเนตามหลักตรรก* (มา ตักกเหตุ) เพราะการเดา หรือการคาดคะเนต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่มีความแน่นอน อาจจะเป็นจริงหรือไม่ก็ได้ ดังนั้นจึงควรพิสูจน์ ทดลองปฏิบัติให้เห็นด้วยตนเองก่อนที่จะเชื่อ

๖. *อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอนุมาน* (มา นยเหตุ) เพราะการอนุมาน หรือ การคาดหมาย หรือ การตัดสินตามหลักฐาน ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่แน่นอน อาจจะได้บ้างแต่ก็มีใช่ว่าจะต้องถูกต้องเสมอไป

๗. *อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล* (มา อากาการปริวิตักกะเนนะ) เพราะนึกเดาเอาตามเหตุผลเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เราอาจจะมีข้อมูลที่ไม่เพียงแก่การตัดสินว่าถูกหรือผิด

๘. **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยเห็นว่าตรงกับทฤษฎีและความคิดเห็นของตน(มา ทิฏฐินิฆมาณัก
ขันติยา) เพราะ ทฤษฎีหรือความคิดเห็นของเราอาจจะมีข้อบกพร่องหรือผิดพลาดได้ จึงควรใช้
สติปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนที่จะเชื่อ

๙. **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยเห็นว่ามิลักษณะน่าเชื่อถือ (มาภักพพฐปะตายะ) เพราะรูป
ลักษณะบุคลิกภายนอกอาจจะดูดี มีคุณสมบัติเด่น เช่น แต่งกายดี เรียนสูง มีจากครอบครัวที่ดี
ก็มีใช้ว่าสิ่งที่พูด หรือการกระทำนั้นจะต้องดี ถูก เสมอไป บางครั้งอาจจะคิดผิด พูดผิดและ
กระทำผิดได้

๑๐. **อย่าปลงใจเชื่อ** ด้วยผู้พูดเป็นสมณะ เป็นครู อาจารย์ของตน (มา สมโณ ครูติ)
เพราะครู อาจารย์ นักบวช ก็เป็นมนุษย์ธรรมดา ย่อมมีความปรารถนา ความโลภ ความโกรธ
ความหลง บางครั้งอาจจะคิดผิด พูดผิด และกระทำผิดจากครรถงครองธรรมก็ได้ ดังนั้นจึง
ควรพิจารณาให้ถ้วนถี่ก่อนที่จะเชื่อ

หลักทั้ง ๑๐ ประการนี้มีข้อเสนอให้เป็นคนคือ ปฏิเสธทุกเรื่อง หรือไม่ยอมรับสิ่งใด
แต่มุ่งสอนให้รู้จักคิดพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจหรือเชื่อ และให้ใช้ความคิด
สติปัญญาพิจารณาโดยรอบคอบแล้วจึงปลงใจเชื่อ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระไตรปิฎกว่า
“เมื่อใดท่านรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้เป็นโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดี
ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติเต็มที่แล้ว ย่อมเกิดความเสื่อมเสีย เป็นไปเพื่อทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้ง
หลายพึงละธรรมเหล่านั้นเสีย แต่เมื่อใดท่านรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้
ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ใครยึดถือปฏิบัติเต็มที่แล้ว ย่อมเกิด
ประโยชน์ เป็นไปเพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายพึงยึดถือปฏิบัติธรรมเหล่านั้นเกิด”

พระพุทธศาสนามีเกณฑ์ตัดสินว่าสิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดไม่ควรเชื่อ โดยอาศัยหลัก ๓
ประการ คือ

๑. ต้องพิจารณาดูด้วยสติปัญญาให้เห็นประจักษ์ชัดเจนด้วยตนเองก่อน
๒. ต้องอาศัยความคิดเห็นของท่านผู้รู้เข้าประกอบ
๓. ต้องคำนึงถึงผลของการปฏิบัติว่าจะก่อให้เกิดคุณหรือโทษ จะทำให้เกิดความสุขหรือ
ความทุกข์ ถ้าเกิดผลไม่ดีก็ควรละเลิกเสีย แต่ถ้าก่อให้เกิดผลดีก็ควรปฏิบัติต่อไป

พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล เพราะสอนให้ทุกคนไม่เชื่อแบบ
งมงาย หรือเชื่ออะไรโดยง่าย แต่สอนให้เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ และเชื่ออย่างมีเหตุผล ที่เรียกว่า
“ศรัทธา” ศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงเป็นความเชื่อที่ได้รับการพัฒนาแล้ว

“กรรม” หมายถึง การกระทำ ๓ คือ การกระทำทางกาย การกระทำทางวาจา และการกระทำทางใจ(เจตนา) กรรมหรือการกระทำเป็นธรรมชาติของสัตว์โลกที่เกิดขึ้นมา ถ้าบุคคลใดเกิดมาโดยที่ไม่เคยทำอะไรเลย ไม่คิด ไม่พูด อยู่เฉยๆ ตลอด กรรมก็ไม่มี แต่ในความเป็นจริงก็เป็นไปไม่ได้ เพราะคนต้องคิด ต้องพูด ต้องเคลื่อนไหว ดังนั้นทุกคนจึงมีกรรมเป็นของตนเอง โดยเฉพาะความคิดที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งจัดว่าเป็นสาเหตุของกรรม ทำให้เกิดความชั่ว ความดีในตนเอง และเป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิดผลดีผลร้ายต่อไป

ผลของกรรม หรือ ผลของการกระทำ ซึ่งทุกคนจะต้องได้รับ ถ้าบุคคลทำกรรมเช่นใด ทั้งการคิด การพูด และการกระทำทางร่างกาย ก็ย่อมได้รับผลแห่งการกระทำนั้นอย่างแน่นอน ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว ส่วนการได้รับผลของกรรมนั้นขึ้นอยู่กับว่าจะได้รับผลช้าหรือเร็ว ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

- ๑) สถานที่ประกอบกรรมนั้นๆ เหมาะสม เกื้อกูลแก่การให้ผลของกรรม(คติสมบัติ)
- ๒) ความพร้อมของร่างกาย (อุปธิสมบัติ)
- ๓) ความเหมาะสมของเวลา (กาลสมบัติ)
- ๔) การกระทำประกอบด้วยความตั้งใจจริง มีความพยายามสูง(ปโยคสมบัติ)

ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง เป็นผู้รับกรรมที่ตนได้ทำไว้เอง ดูได้จากความแตกต่างของมนุษย์ สัตว์ ไม่มีสิ่งใดที่เหมือนกันครบทุกอย่าง ทุกอย่างจะมีลักษณะที่แตกต่างเฉพาะ เช่น รูปร่าง นิสัย อารมณ์ สติปัญญา ฐานะทางสังคม เป็นต้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้ ดังข้อความในพระไตรปิฎกว่า

“สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม

มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลว ประณีต”

ที่สำคัญคือกรรมนั้นไม่มีผู้อื่นกระทำให้ ดังนั้นทุกคนจึงเป็นผู้สร้างกรรมให้แก่ตนเองและเป็นผู้เสวยกรรมด้วยตนเอง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ดังข้อความที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

“ก็บาป” กรรมนี้นั้นแล ไม่ใช่มารดาทำให้ท่าน

ไม่ใช่บิดาทำให้ท่าน ไม่ใช่พี่น้องทำให้ท่าน

ไม่ใช่มิตรอำมาตย์ทำให้ท่าน ไม่ใช่ญาติสายโลหิตทำให้ท่าน

ไม่ใช่สมณะและพรหมณ์ทำให้ท่าน ไม่ใช่เทวดาทำให้ท่าน

ตัวท่านเองทำเอาไว้ ท่านจึงต้องเสวยวิบากของกรรมนี้”

วินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ ผู้มีอุเบกขาจึงวางตัวเป็นกลาง ให้อภัยผู้อื่นเสมอ ถ้าตัดสินโทษก็ตัดสินด้วยความยุติธรรม ผู้ดำรงอยู่ในพรหมวิหารย่อมไม่เอารัดเอาเปรียบ มุ่งช่วยเหลือสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา กรุณา และยอมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา แม้จะมีกรุณาเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นแต่ต้องมีอุเบกขาที่จะช่วยมิให้เสียธรรม

“อคติ” หมายถึง ความลำเอียงไปในทางใดทางหนึ่ง ไม่ได้วางตัวเป็นกลางในการคิด พุดและกระทำ ที่เกิดขึ้นในใจบุคคลจนขาดความยุติธรรม ซึ่งจัดว่าเป็นสิ่งที่บุคคลควรเว้น พระพุทธศาสนาจึงสอนคนให้มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียง เพราะถ้าเราขาดความยุติธรรมมีความลำเอียงแล้วจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เรียกว่า “อคติ” มี ๔ ประการคือ

๑) ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะรัก เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลที่ตนรักใคร่พอใจ ถูกผู้อื่นกระทำที่ไม่พอใจ ตนเองยอมโกรธผู้อื่นโดยมิได้ใช้เหตุผลตัดสิน

๒) โทสาคติ คือ ความลำเอียงเพราะความโกรธ ไม่ชอบกัน เป็นการใช้อารมณ์ของตนเองในทางเบียดเบียนผู้อื่น

๓) ภยาคติ คือ ลำเอียงเพราะความกลัว โดยธรรมชาติคนส่วนมากมักเกรงกลัวผู้มีอำนาจ ผู้มีอิทธิพล ซึ่งยังผลให้เกิดความลำเอียงในการตัดสิน

๔) โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะหลงผิดและเขลา

อคติทั้ง ๔ เป็นสิ่งที่บุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำควรที่จะไม่ให้บังเกิดขึ้น ดังที่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส บันทึกไว้ว่า “บุคคลใดไม่ประพฤติล่วงซึ่งยุติธรรม เพราะอคติ ๔ ประการ คือ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ โทสะ ความโกรธเคืองประทุษร้าย ภยะ ความกลัว โมหะ ความหลงด้วยความเป็นผู้โง่เขลา ยศ บริวาร และเกียรติแห่งผู้นั้น ย่อมเต็มบริบูรณ์ ไม่มีความเสื่อมสูญ”

คำสอนเรื่อง อคติ ทำให้คนไทยมีนิสัยรักความยุติธรรม คือ การไม่ลำเอียงที่ทุกคนควรได้รับอย่างเท่าเทียมกัน เพราะมนุษย์มีค่าแห่งความเป็นคนเหมือนกัน ไม่ว่าจะอยู่ในตระกูลสูงหรือชาวบ้านสามัญชน มีการศึกษาสูงหรือต่ำ ร่ำรวยหรือยากจน หญิงหรือชาย พระพุทธศาสนาถือว่าคนทุกคนมีความเสมอภาคกัน ต่างเป็นเพื่อนร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย เสมอกัน ดังนั้นการตัดสินเรื่องต่างๆ จึงควรที่จะยึดเอาหลักเหตุผล ถือเอาความถูกต้องเที่ยงธรรมเป็นหลัก โดยไม่เอนเอียงไปตามอารมณ์ความรู้สึกของคน

“ทาน” คือ การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละช่วยเหลือ สงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ ทาน หรือทรัพย์สิน สิ่งของ ตลอดจนความรู้ความเข้าใจ ผู้ให้ทานจึงเป็นผู้สละสิ่งของๆ คน เพื่อ

ประโยชน์แก่ผู้อื่น การอนุเคราะห์ สงเคราะห์ให้ผู้อื่นได้รับความสุขในเวลาทุกข์ยาก ให้กำลังใจ ให้มีความสะดวกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนให้ความคิดที่เหมาะสม พระพุทธเจ้า ยกย่องผู้ให้ทานว่า "เป็นข้อควรปฏิบัติของผู้ประเสริฐ"^{๑๐} อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนามีได้ถือว่าการให้ทุกอย่างนั้นเป็นทาน จึงแบ่งการให้ทานออกเป็น ๒ ส่วน คือ การให้ที่เป็นทาน และการให้ที่ไม่จัดเป็นทาน

๑) การให้ที่เป็นทานเรียกว่า "สัปปริสทาน" ต้องประกอบไปด้วย (๑) ใจของสะอาด (๒) ใจของประณีต (๓) ให้ตามกาล (๔) ใจของสมควร (๕) เลือกให้ (๖) ให้เนืองนิตย์ (๗) ให้แล้วเบิกบานใจ (๘) เมื่อให้แล้วทำให้จิตใจผ่องใส

การให้ทานนี้ ถือว่าเป็นวิธีสำคัญที่แก้ความโลภ เพราะทำให้หมดนิสัยตระหนี่ เมื่อไม่ตระหนี่ก็ไม่ยึดมั่นว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นของตน ทำให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันด้วยความความบริสุทธิ์ใจ เป็นผลให้ปราศจากความแก่งแย่งชิงดีและการทะเลาะวิวาท นอกจากนี้ยังมี ทานที่พระพุทธเจ้าสรรเสริญว่าเป็นมหาทาน คือ ศิล ๕ เพราะเป็นการกระทำที่จะไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

๒) การให้ที่ไม่จัดว่าเป็นทาน เรียกว่า "อสัปปริสทาน" แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ผู้ให้ และสิ่งที่ให้

(๑) ผู้ให้ หมายถึง ผู้ให้ที่ถึงแม้ว่าจะให้ก็ไม่จัดว่าเป็นการให้ มีลักษณะดังนี้ ให้โดยไม่เคารพ, ให้โดยไม่อ่อนน้อม, ไม่ให้ด้วยมือตนเอง, ใจของที่เป็นเด่น, ไม่เห็นผลที่จะพึงมาถึง

(๒) สิ่งที่ให้ หมายถึง สิ่งของที่ให้นั้นไม่จัดว่าเป็นทาน มี ๑๐ ชนิด ดังนี้ ๑) ให้หญิงเพื่อเป็นภรรยาของชาย ๒) ให้แม่โคแก่พ่อโคเพื่อการผสมพันธุ์ ๓) ให้น้ำเมา มีสุราเมรัย ๔) ให้รูปภาพ ๕) ให้ศาสตราวุธ ๖) ให้ยาพิษ ๗) ให้ไซ้ตรวจเพื่อนำไปจองจำบุคคลอื่น ๘) ให้แม่ไก่แก่พ่อไก่เพื่อผสมพันธุ์ ๙) ให้แม่สุกรแก่พ่อสุกรเพื่อผสมพันธุ์ ๑๐) ให้ช้าง หนาน เครื่องตวง อาจจะใช้โกงกันได้

สิ่งของที่ให้ผู้อื่นทั้ง ๑๐ ประการนี้ไม่ถือว่าเป็นทาน เพราะก่อให้เกิดขึ้นอีกหรืออาจเป็นโทษภัยแก่ผู้อื่น ดังนั้นหลักคำสอนเรื่องทาน จึงทำให้คนไทยมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจ มีไมตรีต่อกัน เช่น ช่วยเก็บของที่ตกคืนเจ้าของ การลูบยืนเพื่อให้นั่งแก่เด็กและคนชราในประจำทาง เป็นต้น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่นี้มาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนาหลายๆ ข้อที่ผสมกัน เช่น เมตตา การเสียสละ(จาคะ) ความกรุณา การทำประโยชน์ให้ผู้อื่น(อัตตจริยา) การใช้ทรัพย์ของบัณฑิต(โภคอาภิยะ) เป็นต้น

“กตัญญูกตเวทิต์” แปลว่า รู้คุณคน หมายถึง ใครทำอะไรให้ก็ไม่ลืม ระลึกถึงบุญคุณอยู่เสมอ คำว่า กตัญญูจะใช้คู่กับคำว่า กตเวทิต์ แปลว่า แทนคุณคน คำว่า กตัญญูกตเวทิต์ หมายถึง รู้คุณที่ท่านทำให้แล้วและตอบแทน ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า ผู้มีกตัญญูกตเวทิต์ เป็นบุคคลหาได้ยาก ซึ่งมีอยู่ ๒ ประเภท คือ (๑) บุพพการี คือ บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน (๒) กตัญญูกตเวทิต์ คือ บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน” ดังนั้น กตัญญูกตเวทิต์ จึงเป็นข้อควรปฏิบัติของผู้ประเสริฐ และทุกคนต้องรู้ ระลึกและรู้จักตอบแทนบุญคุณ ต้องแสดงความเคารพ

“ผู้ที่มารดา บิดาเลี้ยงมาโดยยากอย่างนี้
ไม่บำรุงมารดาบิดาประพฤติดิฉันในมารดา บิดา ย่อมเข้าถึงนรก”

๕. พระพุทธศาสนากับวิถีไทย

ไทยได้นำคำสอนทางพระพุทธศาสนาผสมเข้ากับความเชื่อของพราหมณ์ จนกระทั่งคำสอนทางพระพุทธศาสนาอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

การเกิด : ในสมัยโบราณผู้ทำคลอดคือหมอตำแย เมื่อทารกคลอดออกมาจะมีพิธีหลายอย่าง เช่น พิธีตัดสายรก ให้ทารกนอนในกระด้ง แล้วยกกระด้งขึ้นร้อน แล้วเอ่ยว่า “สามวันลูกผีสี่วันลูกคน ลูกของใคร มารับเอาเน้อ” ญาติผู้ใหญ่ของทารกก็จะเอาเบียร์ซื้อแล้วบอกว่า “ลูกของข้าเอง” เมื่อทารกนอนอยู่ในกระด้งครบ ๓ วัน ก็ทำพิธีขวัญวัน เมื่อครบ ๑ เดือน ทำพิธีขวัญเดือน การทำขวัญวันและขวัญเดือนนี้ จะมีการสวดมนต์เย็นก่อนฤกษ์ ๑ วันและทำขวัญเด็กตามพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ เพื่อป้องกันผีต่างๆ จากนั้นก็มีพิธีโกนผมไฟ ลงเปล ตั้งชื่อ โกนจุก เพื่อป้องกันอันตรายจากผีและให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ทารก แม้ในปัจจุบันพิธีเหล่านี้ก็ยังมีอยู่แต่ไม่มากนัก

เมื่อเด็กเจริญเติบโตขึ้นก็จะได้รับการสั่งสอนและเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน แต่สำหรับบุคคลทั่วไปซึ่งมีอยู่จำนวนมากมักจะสั่งสอนหรือให้พรแก่เด็กว่า “ขอให้ได้เป็นเจ้าคน นายคน” ส่วนผู้ที่เป็นบิดามารดาก็จะรับสมอ้างว่า “ขอให้สมพรปากเกิด”

โกนจุก : เมื่อเด็กมีอายุย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาว (ชาย ๑๓ ปี หญิง ๑๑ ปี ตามคติอินเดีย) จะมีพิธีการโกนจุก เริ่มด้วยการสวดมนต์เย็น รุ่งขึ้นเลี้ยงพระแล้วตัดจุกเด็กตามฤกษ์ พิธีการโกนจุกนี้มักจะหาโอกาสทำร่วมกับพิธีมงคลอื่นๆ เช่น ขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญวันเกิด เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะมีการเลี้ยงอาหาร มีมหรสพตามฐานะของผู้จัดงาน

การบวชเณร : สมัยก่อนไม่มีโรงเรียน วัดจึงเป็นสถานที่ๆ สำคัญ ซึ่งบิดามารดา จะพาเด็กผู้ชายไปฝากบวชเรียนกับพระที่วัดเพื่อให้เรียนวิชาต่างๆ ทั้งอ่านเขียน และวิชาชีพ โดยการบวชมักจะทำกันเจียบๆ ภายหลังเด็กโกนจุกแล้ว ผู้ใหญ่จะจัดดอกไม้ธูปเทียน ไตรครอง เครื่องใช้สำหรับสามเณร แล้วโกนหัว โกนคิ้ว ตัดเล็บ จากนั้นพาเด็กไปวัดถวายตัวกับอุปัชฌาย์ พระสงฆ์ผู้ใหญ่รับเป็นผู้อุปการะต่อไป เมื่อพระสงฆ์ให้ศีลโอวาทเสร็จก็เป็นสามเณร

การศึกษา : สังคมไทยให้ความรู้แก่ เด็ก ๓ อย่างคือ

๑) ความรู้ในการประกอบอาชีพ เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การค้าขาย เป็นช่าง เช่น ช่างปั้น ช่างเขียน ช่างหล่อ ช่างก่อสร้าง ซึ่งศึกษาได้จากครอบครัว รัฐบาลทหาร ศึกษาศิลปการต่อสู้จากสำนักครูหรือในวัง และข้าราชการพลเรือน ศึกษาจากวัด

๒) ความรู้ในการประกอบพิธีกรรม เช่น ความรู้ทางไสยศาสตร์ ทางโหราศาสตร์ โดยมีเป้าหมายเพื่อความเป็นสิริมงคล เพื่อป้องกันอันตราย เพื่อรักษาโรค เพื่อทำลายศัตรู ซึ่งศึกษาได้จากอาจารย์ที่เป็นชาวบ้านและที่เป็นพระสงฆ์

๓) ความรู้ในทางปรัชญา ความสติ มีเหตุผล เป็นความรู้ทางพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งศึกษาได้จากวัด โดยเข้าไปบรรพชาหรืออุปสมบท ศึกษาในวัดหรือศึกษาจากในวัง

การศึกษาที่ให้ความรู้แก่เด็กทั้ง ๓ อย่างนั้น มักจะอยู่ที่ วัง วัด และสำนักครู แต่โดยมากแล้ว จะมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด และมีพระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนหรือทำหน้าที่เป็นครูโดยตรงสอนทั้งภาษาไทย ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาขอม กวีนิพนธ์ และสิ่งที่พระสงฆ์สอนด้วยการแทรกเข้าไปในวิชาต่างๆ นั่นคือ "วิชาสอนคนให้เป็นคน" คือสอนเรื่องศาสนา จริยธรรม เพื่อให้เป็นคนดีของสังคมและ "เป็นเจ้าของคนนายคน" (สำหรับผู้หญิงนั้นจะได้รับการศึกษาเกี่ยวกับการทำอาหาร เย็บปักถักร้อย)

การอุปสมบท : ชายไทย เมื่ออายุได้ ๒๐ ปีบริบูรณ์จะต้องบวช ซึ่งสังคมไทยถือว่าการที่บุคคลได้อุปสมบทเป็นภิกษุ นั่นคือ ผู้ที่มีการพัฒนาสติปัญญา มีความรู้ และถือกันว่าเป็นประเพณีที่ต้องบวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา เพื่อให้บิดามารดาได้ขึ้นสวรรค์หลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว และเมื่อลาสิกขาออกมาแล้วก็จะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี เป็นคนมีความรู้ รู้จักข่มจิตใจตนเอง เป็นคนที่ถูกฝึกมาดีแล้ว จึงได้ชื่อว่า "คนสุก"

ความรักและครอบครัว : ความรักเกิดขึ้นมาด้วยเหตุ ๓ ประการคือ

๑) ความต้องการทางกามคุณ ๕ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ซึ่งทั้งบุรุษ และสตรีต่างครอบงำจิตใจของฝ่ายตรงกันข้ามเอาไว้ (สินณะ)

๒) อิทธิพลของความรู้สึกทางกามคุณ ๕ ซึ่งเป็นความรู้สึกถึงความดี ความงาม ๒ แบบคือ เคยอยู่ร่วมกันในชาติปางก่อน และความเกือกูลกันในชาติปัจจุบัน (เปมมะ)

๓) คุณธรรมและเหตุผล เป็นการช่วยเหลือเกือกูลโดยไม่หวังผล เป็นความรู้สึกที่เราเห็นว่าดี งามทางจิตใจ (เมตตา)

สำหรับสังคมไทยการมีครอบครัวนั้นในบางครั้งก็ขึ้นอยู่กับความรัก บางครั้งก็ไม่ขึ้นอยู่กับความรัก เช่น การคลุมถุงชน การจุด หรือลักพา ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นความรักอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวหรือแยกจากกันไป แต่โดยมากแล้วการตั้งครอบครัวนั้นจะเริ่มจากการแต่งงานตามหลักความเชื่อทางศาสนาทั้งลัทธิวิญญูญาณนิยม ศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา

เศรษฐกิจ : สังคมไทยในอดีตมุ่งที่เศรษฐกิจพอเพียง หรือเศรษฐกิจแบบปัจเจกชนนิยม คือการทำมาหากินเพื่อครอบครัว และเหลือสำคัญการแบ่งปันและแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนอื่นๆ บ้างโดยมิได้มุ่งที่การแสวงหาผลกำไร คนสังคมไทยจึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน ทำการประมง และหาของป่า เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก จนมีคำพังเพยว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” คนไทยจึงไม่ค่อยจะดิ้นรนเพราะสามารถที่จะหากินได้ตลอด อีกทั้งยังได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มุ่งความเจริญทางจิตใจมากกว่าทางวัตถุ คนไทยจึงรู้จัก การเสียสละแบ่งปัน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การไม่โลภ การทำจิตใจให้สงบบริสุทธิ์ เป็นสำคัญ ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันที่มุ่งตอบสนองความทะยานอยาก ความร่ำรวย ตามลัทธิวัตถุนิยมและทุนนิยม

อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนา มิได้สอนให้คนไทยเป็น “คนรวย” เพราะความรวย มิใช่ความดี แต่ถือว่า “ความสุข” สำคัญกว่า “ความร่ำรวย” พระพุทธศาสนาจึงสอนให้คนไทยรู้จักหาความสุข อันเป็นพื้นฐานของความดี เรียกว่า “ความสุขของคฤหัสถ์” มีหลัก ๔ ประการคือ

๑. สุขเกิดแต่ความมีทรัพย์ การที่จะมีทรัพย์ก็ด้วยยึดหลัก ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการ ได้แก่
  - (๑) ขยันหมั่นเพียร
  - (๒) รู้จักรักษาทรัพย์ที่ตนเองหามาได้
  - (๓) การคบเพื่อนที่ดี

- (๔) การเลี้ยงชีพตามสมควรแก่ทรัพย์ที่หามาได้
๒. สุขเกิดแต่การจ่ายทรัพย์บริโภค การใช้จ่ายทรัพย์ที่เป็นสุขก็ด้วยรู้จักจ่ายให้เป็นประโยชน์ ๕ ประการ ได้แก่
- (๑) เลี้ยงตัวเอง บิดามารดา บุตร ภรรยา ป่าวไพร่ให้เป็นสุข
  - (๒) เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข
  - (๓) ป่าบัตอันตรายต่างๆ
  - (๔) ทำพลีทั้ง ๕ คือ สงเคราะห์ญาติ ด้อนรับแขก ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย จ่ายภาษี ทำบุญอุทิศให้เทวดา
  - (๕) บริจาคทานแก่สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ
๓. สุขเกิดแต่ความไม่เป็นหนี้
๔. สุขเกิดแต่การประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ

การตาย : คนไทยจะเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ว่า เมื่อตอนที่จิตใกล้จะดับนั้นจะมีอารมณ์ปรากฏขึ้น ๓ ประเภทด้วยกัน คือ

๑) กรรมอารมณ์ หมายถึง การกระทำที่ตนเองได้กระทำมาแต่อดีต ตั้งแต่มีชีวิต จำความได้ ทั้งการคิด การพูด และการกระทำทางร่างกาย จะมาปรากฏในความคิดคำนึงของผู้ใกล้ตายทั้งความดี ความชั่ว โดยไม่มีใครต้องบอก

๒) กรรมนิมิตอารมณ์ หมายถึง ภาพนิมิตของกรรมปรากฏขึ้นและเกิดอารมณ์เศร้าหมอง หรือแฉงใจ

๓) คตินิมิตอารมณ์ หมายถึง ภาพนิมิตแห่งภพภูมิที่จะไปเกิด ซึ่งปรากฏขึ้นในจิตผู้ใกล้ตาย

ตามหลักพระพุทธศาสนาเชื่อว่าผู้ที่ตายแล้วจะต้องไปเกิดใหม่ ถ้าจิตบริสุทธิ์ก็จะไปสู่สุคติ" ถ้าจิตเศร้าหมองก็จะไปสู่ทุคติ" และเมื่อคนตายก็จะมีวิธีปฏิบัติเกี่ยวกับศพที่สอดคล้องกับคติทางพระพุทธศาสนา คือ

๑) เผาศพ ในกรณีที่เอาศพลงโลงไม้ทันที เอาผ้าคลุมศพไว้ อยู่ยามตามไฟ และต้องระวังมิให้แมวกระโดดข้ามศพ เชื่อกันว่าถ้าแมวกระโดดข้ามศพ ศพจะลุกขึ้นได้และผีจะดุ จึงต้องกางมุ้งและให้คนเฝ้า

๒) อาบน้ำศพ จะอาบเฉพาะศพที่ตายแบบปกติ ถ้าเป็นศพตายโหง จะอาบน้ำศพมิได้ (ต้องฝังหรือบรรจุไว้ในสถานที่เก็บศพในวัด) การอาบน้ำศพให้อาบด้วยน้ำร้อนก่อน แล้วอาบ

ด้วยน้ำเย็น ฟอกด้วยมะกรูด ล้างให้สะอาดแล้วทายมัน การอาบน้ำศพนี้มีความเชื่ออยู่ ๒ อย่าง คือ

- แบบพราหมณ์ เท่ากับอาบน้ำในแม่น้ำคงคาเพื่อล้างบาป

- แบบพุทธ เท่ากับอาบน้ำมนต์ เพื่อป้องกันอุปัทวันตรายและเพื่อความสวัสดิ

๓) แต่งตัวศพ เริ่มจากการหุ้มศพให้ศพ ๓ ครั้ง แล้วหักหวี ๓ ท่อน โยนลงในโลงพร้อม กับกล่าวว่า “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” เป็นปริศนาธรรมว่า หวีที่หักเป็นสามท่อนนั้นคือชีวิตมนุษย์ เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไป

๔) นุ่งผ้าศพ ใช้ผ้าถุงสีขาว ให้ชายพอกอยู่ข้างหลัง สวมเสื้อขาว โดยกลับข้างหน้าไป อยู่ข้างหลัง แล้วสวมเสื้อฝ้ายอย่างคนธรรมดาอีกชั้นหนึ่ง เป็นปริศนาธรรมว่า การนุ่งแบบแรกคือ ดาย การนุ่งแบบหลังหรือนุ่งห่มแบบคนธรรมดาคือเกิด คนเรานั้นเกิดแล้วก็ตาย ตายแล้วก็เกิด วนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ

๕) รดน้ำศพ โดยนำศพนอนบนเตียง จับแขนให้ทอดมือมา และจัดภาชนะรองไว้ ใต้ฝ่ามือ ผู้รดน้ำศพให้ใช้น้ำอบน้ำหอมรดลงที่ฝ่ามือ แล้วอธิษฐานขอโอสถกรรม

๖) เงินใส่ปาก ใช้เงินบาทห่อผ้าขาวผูกเชือก แล้วหย่อนลงในปากศพ ให้ปลายเชือกยาว ออกมานอกปาก เป็นปริศนาธรรมว่า ทรัพย์สมบัติแม้เขาเอาใส่ปากให้แล้วก็เอาไปไม่ได้ บุคคล จึงควรแสวงหาอริยทรัพย์มากกว่า นอกจากนี้ยังคิดว่า การนำเงินใส่ปากศพนั้นก็เพื่อให้ผู้ตายได้ มีเงินใช้สอยในปรโลก

๗) กรวยดอกไม้ รูปเทียน จัดดอกไม้หนึ่งดอก รูปหนึ่งดอก เทียนหนึ่งเล่ม ใส่ในกรวย ที่ทำจากใบตองแล้วใส่ในมือศพให้พนมมือถือไว้ สำหรับนำไปไหว้พระธาตุเกตแก้วจุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๘) การมัดศพ เรียกว่า “ตราสัง” ใช้ด้ายดิบมาจับให้เป็นเส้นขนาด ๓ หุน แล้วทำเป็น ห่วงคล้องคอ แล้วว่า คาถาภาษาบาลี “ปุตโต ติวะ” (แปลว่า ห่วงลูกผูกคอ) จากนั้นโยงเชือก มากกลางลำตัว ทำเป็นห่วงตะกรุดเปิด ผูกที่หัวแม่มือ แล้วมัดมือทั้งสองมารวมกันไว้ที่หน้าอก แล้วว่าคาถาภาษาบาลี “ระนัง หัตถะ” (แปลว่า ห่วงทรัพย์ผูกมือ) บางพื้นที่ว่า “ภริยา หัตถะ” (แปลว่า ห่วงภริยาผูกมือ) แล้วโยงเชือกมาที่เท้าทำเป็นห่วงผูกหัวแม่เท้า แล้วผูกข้อเท้าทั้งสอง ข้างไว้ติดกัน แล้วว่าคาถาภาษาบาลี “ภริยา ปาเท” (แปลว่า ห่วงภรรยาผูกเท้า) บางพื้นที่ว่า “ระนัง ปาเท” (แปลว่า ห่วงทรัพย์ผูกเท้า) เป็นคำสอนถึงความผูกพันของชีวิตว่า

“มีบุตรปวงหนึ่งเกี่ยว พันคอ

ทรัพย์ผูกบาทตลอด หน่วงไว้

ภริยา(สามี) เยี่ยงปวงปอริงรัต มือนา

สามปวงนี้ใครตัดได้ จึงพ้นสงสาร"

จากนั้นจึงเอาผ้าขาวผืนใหญ่ห่อศพให้มิดตัว ให้ชายผ้าสำหรับมัดขมวดอยู่ด้านศรีษะ แล้วเอาด้ายดิบขนาดนิ้วมือนัดศพให้แน่นเป็นเปลาะๆ จำนวน ๕ เปลาะ เป็นปริศนาธรรมว่า นิเวศน์ ๕ กั้นจิตของคนไม่ให้บรรลุถึงความดี

๔) ตั้งศพ เมื่อเอาศพบรรจุโลงเรียบร้อยแล้ว จะตั้งศพไว้ที่บ้าน หรือที่วัด โดยหันหัวโลง ไปทางทิศตะวันตก และตามไฟหน้าศพ ให้หายกลัวผี และให้ผู้ตายไปสว่าง อีกทั้งเป็นปริศนาธรรม เพื่อเตือนสติคนที่มีชีวิตอยู่ให้ทำความดี ตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่าคนในโลกนี้มี ๔ จำพวก คือ

- (๑) พวกที่มาสว่าง ไปสว่าง
- (๒) พวกที่มาสว่าง ไปมิด
- (๓) พวกที่มามิด ไปสว่าง
- (๔) พวกที่มามิด ไปมิด

๑๐) การเผาศพ ในวันเผา มีการสวดมนต์ เทศน์และบังสุกุล เมื่อถึงเวลาที่กำหนดก็ยกศพเวียนรอบเมรุ ๓ รอบ เวียนจากซ้ายไปขวา ลูกหลาน ญาติมิตร เดินตามแสดงความเคารพ แล้วเอาศพวางบนเมรุ เชิญผู้เป็นประธานจุดไฟเผา แล้วคนอื่นก็ใส่ดอกไม้จันทร์เผาต่อๆ กันไป (บางพื้นที่มีพิธีอื่นๆ อีก ได้แก่ การนำน้ำมะพร้าวรดศพ การโปรยทาน เป็นต้น)

๑๑) การเก็บกระดูก วันรุ่งขึ้นหลังจากเผา เก็บกระดูกใส่ภาชนะที่เตรียมไว้ นำไปบูชาหรือบรรจุไว้ในที่อันควร ให้ผู้อยู่เบื้องหลังได้บูชา และทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้

๑๒) ทักขินานุพทาน เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ภายหลัง ๗ วันบ้าง ๕๐ วันบ้าง ๑๐๐ วันบ้าง รวมทั้งทำบุญในวันสงกรานต์ ทำบุญครบรอบปี ซึ่งเป็นความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้สังคมไทยยังมีประเพณีเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอยู่มากมายตลอดทั้งปี

๖. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ชาวพุทธทั่วโลกจะกำหนดวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยยึดถือเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ในวันสำคัญเหล่านี้ ชาวพุทธจะประกอบกิจกรรมทางศาสนา ดังนี้

วันมาฆบูชา(มา-ฆะ-บ-ู-ชา) หมายถึง การบูชาในเดือนมาฆะ เป็นวันที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงหลักแห่งคำสอน เรียกว่า "โอวาทปาฏิโมกข์" ในตอนปลายของวันขึ้น ๑๕ เดือน ๓ (วันมาฆบูรณมี) ณ พระเวฬุวันมหาวิหารในนครราชคฤห์ ให้กับพระอรหันต์จำนวน ๑๒๕๐ รูป เพื่อให้พระสาวกได้ถือเป็นหลักเทศนาสั่งสอน และเป็นแนวปฏิบัติของพุทธบริษัทสืบไป ดังข้อความในพระไตรปิฎกว่า

"ความอดทน คือ ความอดกลั้น เป็นคระอย่างยิ่ง
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย" กล่าวไว้ว่า พระนิพพานเป็นธรรมยอดเยี่ยม
บุคคลที่ชอบกระทำร้ายผู้อื่นหาได้เป็นบัณฑิตไม่
ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ก็ไม่ถือว่าเป็นสมณะ
การไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญให้ถึงพร้อม
การชำระใจของตนให้ผ่องใส นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
การไม่ว่าร้าย การไม่ทำร้าย การสังวรในปาฏิโมกข์ (วินัย)
ความรู้จักพอดีในเรื่องอาหาร การนอน การนั่งที่สงบ
การบำเพ็ญเพียรทางอธิจิต(สมาธิ)
นี่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย"

ในวันนี้มีการประชุมสงฆ์ที่สำคัญ ชาวพุทธเรียกว่า "จาตุรงคสันนิบาต" ซึ่งถือกันว่าเป็นการประกาศตั้งหลักพระพุทธศาสนาไว้ในโลก กล่าวโดยสรุป ๓ ประการ คือ

“ไม่ทำความชั่วทั้งปวง

ทำแต่ความดี

ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์”

การประชุมในวันนี้ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑) เป็นวันอุโบสถ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แห่งเดือนมาฆะ

๒) มีพระอรหันต์พุทธสาวก จำนวน ๑๒๕๐ รูป มาประชุมกันที่พระเวฬุวันมหาวิหาร โดยมีได้นัดหมาย มิได้มีใครนิมนต์ พระสงฆ์ ๑๒๕๐ รูป นี้ มาจากกลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มบูชาไฟ อยู่กับชฎิล ๓ พี่น้องจำนวน ๑๐๐๐ คน และกลุ่มของพราหมณ์ ๒ คน ชื่อ อุปติสสะ หลังจากอุปสมบทแล้วได้รับฉายาว่า "พระสารีบุตร" และอีกคนหนึ่ง ชื่อ โกณฑิยะ หลังจากอุปสมบทแล้วได้ฉายาว่า "โมคคัลลานะ" ซึ่งทั้งสองได้รับการยกย่องว่าเป็นอัครสาวก

๓) พระอรหันต์พุทธสาวก จำนวน ๑๒๕๐ รูป นั้น ล้วนแต่เป็นผู้ทรงคุณพิเศษ คือ ได้บรรลุอภิญญา ๖ คือ เป็นผู้มีความรู้อย่างยอดเยี่ยม ประกอบด้วย

๑. อิทธีวิธี คือ ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้
๒. ทิพพโสต คือ ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์
๓. เจโตปริยญาณ คือ ญาณที่กำหนดใจคนอื่นได้
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติ คือ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้
๕. ทิพพจักขุ คือ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์
๖. อาสวักขยญาณ คือ ญาณที่ทำให้เครื่องเศร้าหมองสิ้นไป

๔) พระอรหันต์พุทธสาวก จำนวน ๑๒๕๐ รูป นั้น ล้วนแต่เป็นเอหิภิกขุ คือ เป็นผู้ได้รับอุปสมบทจากพระพุทธเจ้าโดยตรง

ภายหลังการประชุม "จาคูรงคสันนิบาต" พระพุทธเจ้าได้ทรงยกโอวาทปาฏิโมกข์นี้ขึ้นตรัสในที่ประชุมสงฆ์ในวันอุโบสถทุกครึ่งเดือน ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้พระสงฆ์นำเอาสิกขาบทและพระวินัยมาสวดในที่ประชุมสงฆ์ ในวันอุโบสถแทนข้อความในโอวาทปาฏิโมกข์ แต่ยังคงใช้ชื่อปาฏิโมกข์ คือ การสวดกฎพระวินัย

สำหรับประเพณีในประเทศไทยนั้น เริ่มทำกันในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยกระทำขึ้นเพื่อ การสักการะบูชาพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ๑๒๕๐ รูป ให้เป็นที่เลื่อมใสของชาวพุทธโดยทั่วไป วันมาฆบูชานี้ โดยมากแล้วกระทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ แต่ในกรณีที่มีเดือน ๔ สองครั้งจะกระทำในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔

การปฏิบัติเนื่องในวันมาฆบูชา จะเริ่มจาก

เวลาเช้า มีการเตรียมอาหาร เครื่องสักการะบูชาต่าง ๆ และดักบาตรพระสงฆ์

เวลาสาย สวดมนต์ไหว้พระ ฟังพระธรรมเทศนา (บางวัดเทศนาในเวลาค่ำ ก่อนหรือหลังการเวียนเทียน)

เวลาค่ำ ทุกคนจะเตรียมดอกไม้ธูปเทียนมาด้วย เมื่อมาพร้อมกันที่พระอุโบสถ พระสงฆ์จะอยู่ส่วนหน้า ตามด้วยสามเณร และอุบาสก-อุบาสิกา จากนั้นประธานสงฆ์จุดธูปเทียน แล้วไหว้พระสวดมนต์ และกล่าวคำบูชา วันมาฆบูชา ตามพระสงฆ์ เสร็จจากนั้นจึงเดินรอบอุโบสถ หรือ วิหาร หรือเจดีย์ ซึ่งเรียกทั่วไปว่า "การเวียนเทียน" การเดินเวียนเทียนนั้น พระสงฆ์จะอยู่ส่วนหน้า ตามด้วยสามเณร และอุบาสก-อุบาสิกา เมื่อประธานสงฆ์จุดธูปเทียน ทุกคนจึงจุดของตนเองตามพร้อมประนมมือถือดอกไม้ธูปเทียน แล้วจึงเดินเวียนขวา เรียกว่า "ประทักษิณ หรือ ทักษิณาวรรต" ถือว่าเป็นการทำความเคารพพระพุทธเจ้า ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล จำนวน ๓ รอบ

รอบแรก ระลึกถึงพระพุทธคุณโดยกล่าวคำว่า " อิติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺโธ
วิชาจรณสมปนฺโน สุกโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควาติ "

รอบสอง ระลึกถึงพระธรรมคุณโดยกล่าวคำว่า " สุวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สนนฺทิสฺสโก
อภาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิติ "

รอบสาม ระลึกถึงพระสังฆคุณโดยกล่าวคำว่า " สุปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ
อุชฺฐปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ สามิจิปฏิปนฺโน ภควโต
สวากสงฺโฆ ยทิทํ จตตาริ ปุริสฺสุคานิ อญฺฐุ ปุริสฺสุคตฺตา เอส ภควโต สวากสงฺโฆ อาหุเนยฺโย
ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเนยฺโย อณฺุชฺสิกรณฺิโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกุเชตฺตํ โลกสฺสาติ "

เมื่อเวียนเทียนครบ ๓ รอบแล้วก็นำเครื่องสักการะไปบูชาไว้ในที่ที่เหมาะสม และ
ปลอดภัยเป็นเสร็จพิธี

วันวิสาขบูชา (วิ-สา-ขะ-บู-ชา) ตรงกับ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ชาวพุทธเชื่อกันว่า
เป็นวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญตรงกันคือ วันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า
ชาวพุทธจึงกำหนดเอาวันนี้เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และจัดพิธีบูชาเป็นพิเศษ เพื่อ
ระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า "วิสาขบูชา" ในประเทศไทยค้นพบ
หลักฐานว่า มีพิธีการเนื่องในวันวิสาขะนี้มาแต่โบราณ ดังที่ท้าวศรีจุฬาลักษณ์ได้บันทึกไว้
และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำมาเรียบเรียงไว้ในหนังสือพระราชพิธี
สิบสองเดือน ความตอนหนึ่งว่า " ครั้นถึงวันวิสาขบูชา สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และราชบริพาร
ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน ทั้งอาณาประชาราษฎร์ทั่วทุกนิคมคามชนบท ก็ประดับพระนคร และพระราช
วัง... ล้วนแต่แขวนโคมประทีปชวาลาสว่างไสวห้อยย้อยพวงบุปผาชาติประพรมเครื่อง
สุคนธ
รส อุทิศบูชาพระรัตนตรัย สิ้นสามทิวาราตรี มหาชนชวนกันรักษาอุโบสถศีล สดับฟังพระ
สัทธรรมเทศนา บูชาธรรม บ้างก็ถวายสลากภัตตอาหาร สังฆทานข้าวบิณฑุ์ บ้างก็ยกขึ้นซึ่งธง
ผ้าบูชาพระสถูปเจดีย์ บ้างก็บริจาคทรัพย์จำแนกแจกจ่ายแก่ยาก คนกำพร้า อนาคตา ขรา
พิการ บ้างก็ซื้อถ่ายชีวิตสัตว์จำตุบทุก ทวิบาทชาติ มัจฉาต่าง ๆ ปลอดภัยให้ได้รับความสุข
สบาย " "

ในปัจจุบันวันวิสาขบูชาได้ถูกจัดให้เป็นวันสำคัญของโลก มีพิธีการต่างเปลี่ยนแปลงจาก
เดิมไปบ้าง โดยทั่วไปการปฏิบัติเนื่องในวันวิสาขบูชา จะเริ่มจาก

เวลาเช้า มีการเตรียมอาหาร เครื่องสักการะบูชาต่าง ๆ และคักบาตรพระสงฆ์

เวลาสาย สวดมนต์ไหว้พระ ฟังพระธรรมเทศนา (บางวัดเทศนาในเวลาค่ำ ก่อนหรือ
หลังการเวียนเทียน)

เวลาเช้า ทุกคนจะเตรียมดอกไม้ธูปเทียนมาด้วย เมื่อมาพร้อมกันที่พระอุโบสถ พระสงฆ์จะอยู่ส่วนหน้า ตามด้วยสามเณร และอุบาสก-อุบาสิกา จากนั้นประธานสงฆ์จุดธูปเทียน แล้วไหว้พระสวดมนต์ และกล่าวคำบูชา วันวิสาขบูชา ตามพระสงฆ์ เสร็จจากนั้นจึงเดินรอบอุโบสถ หรือ วิหาร หรือเจดีย์ ซึ่งเรียกทั่วไปว่า "การเวียนเทียน" การเดินเวียนเทียนนั้น พระสงฆ์จะอยู่ส่วนหน้า ตามด้วยสามเณร และอุบาสก-อุบาสิกา เมื่อประธานสงฆ์จุดธูปเทียน ทุกคนจึงจุดของตนเองตามพร้อมประนมมือถือดอกไม้ธูปเทียนแล้วจึงเดินเวียนขวา เรียกว่า "ประทักษิณ หรือ ทักษิณาวรรต" ถือว่าเป็นการทำความเคารพพระพุทธเจ้า ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล จำนวน ๓ รอบ

รอบแรก ระลึกถึงพระพุทธคุณโดยกล่าวคำว่า " อิติปิ โส ๘

รอบสอง ระลึกถึงพระธรรมคุณโดยกล่าวคำว่า " สวากขาโต ๘

รอบสาม ระลึกถึงพระสังฆคุณโดยกล่าวคำว่า " สุปฏิปนโน ๘

เมื่อเวียนเทียนครบ ๓ รอบแล้วนำเครื่องสักการะไปบูชาไว้ในที่ที่เหมาะสม ปลอดภัยเป็นเสร็จพิธี

วันอาสาฬหบูชา (อา-สา-ละ-หะ-บู-ชา) ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ซึ่งเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร" แก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้กรุงพาราณสี มีใจความสำคัญดังนี้

๑) ทรงชี้ทางผิดอันได้แก่ทางสุดโต่งสองสาย คือ การหมกมุ่นในกาม (กามสุขัลลิกานุโยค) และการทรมานตนให้ลำบาก (อัตตกิลมถานุโยค) ซึ่งบุคคลไม่ควรดำเนิน แล้วทรงแสดงว่าพระองค์ทรงรู้แจ้งแล้วซึ่งข้อปฏิบัติสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) คือ มรรค ๘

๒) ทรงแสดงอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์โดยละเอียด

๓) ทรงแสดงว่าพระองค์ทรงรู้แจ้งและได้กระทำสำเร็จแล้วในอริยสัจ ๔

เมื่อพระพุทธเจ้าเทศนา ดังข้อความที่บันทึกในพระไตรปิฎกว่า "สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา" ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่า "โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ" จากนั้นท่านโกณฑัญญะได้ขอบวช นับเป็นครั้งแรกของการเกิดพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาท่าน วัปปะ ภัททิยะ มหานามะและอัสสชิ ได้บวชต่อ จากนั้นทรงแสดง "อนัตตลักขณสูตร" แก่ภิกษุปัญจวัคคีย์ มีใจความสำคัญ คือ

๑) ร่างกาย ความรู้สึกทุกข์ สุข เจ็บ ๆ ความจำได้หมายรู้ ความคิด ความตั้งใจและความรู้อารมณ์ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย สัมผัสทั้งหมดนี้มิใช่ตัวตน

๒) ทรงครัสตามบัญญัติว่า สิ่งต่าง ๆ ในข้อ ๑ นั้นไม่เพียง เป็นทุกข์ ไชหรือไมภิกษุ บัญญัติคือตอบว่าเป็นทุกข์

๓) ทรงชี้ให้เห็นว่าสิ่งต่าง ๆ นั้น มีใช่ตัวตนของเรา

๔) ทรงชี้ว่า อริยสาวกเมื่อเห็นดังนี้แล้ว ย่อมเบื่อหน่ายในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสเมื่อ เบื่อหน่ายก็คลายกำหนด เพราะคลายกำหนดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นก็รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว

ครั้งนั้น พระบัญญัติได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธทั้งหมดจึงได้ทำ การบูชา ระลึกถึงการเกิดครบทั้ง ๓ วัตนะ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นครั้งแรก และในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ของทุกปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินไป ยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อทรงจุดธูปเทียนและเครื่องราชสักการะถวาย นมัสการพระแก้วมรกต แล้วเสด็จขึ้นบันไดด้านหลังทอดขึ้นสู่องค์พระ จากนั้นเจ้าพนักงาน จะเชิญเครื่องทรงตามเสด็จขึ้นไป ทรงเปลื้องเครื่องสำหรับฤดูเก่าออก แล้วเปลี่ยนเครื่องทรง สำหรับฤดูใหม่ถวาย ซึ่งในวันอาสาฬหบูชาหรือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ นี้ ตามคตินิยมถือว่าเป็นวันสุดท้ายของฤดูร้อน จึงทรงประกอบพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงฤดูฝนในวันนี้ สำหรับชาวพุทธ ทั่วไปนั้นมักมีกิจกรรมดังนี้

เวลาเช้า มีการเตรียมอาหาร เครื่องสักการะบูชาต่าง ๆ และดักบาตรพระสงฆ์

เวลาสาย สวดมนต์ไหว้พระ ฟังพระธรรมเทศนา (บางวัดเทศนาในเวลาค่ำ ก่อนหรือ หลังการเวียนเทียน)

เวลาค่ำ ทุกคนจะเตรียมดอกไม้ธูปเทียนมาด้วย เมื่อมาพร้อมกันที่พระอุโบสถ พระสงฆ์จะอยู่ส่วนหน้า ตามด้วยสามเณร และอุบาสก-อุบาสิกา จากนั้นประธานสงฆ์จุดธูป เทียน แล้วไหว้พระสวดมนต์ และกล่าวคำบูชา วันอาสาฬหบูชา ตามพระสงฆ์ เสร็จจากนั้นจึง เวียนเทียนรอบ พระอุโบสถ หรือ วิหาร หรือ เจดีย์ จำนวน ๓ รอบ

รอบแรก ระลึกถึงพระพุทธคุณโดยกล่าวคำว่า " อิติปิ โส ๘

รอบสอง ระลึกถึงพระธรรมคุณโดยกล่าวคำว่า " สวากขาโต ๘

รอบสาม ระลึกถึงพระสังฆคุณโดยกล่าวคำว่า " สุปฏิปนโน ๘

เมื่อเวียนเทียนครบ ๓ รอบแล้วก็นำเครื่องสักการะไปบูชาไว้ในที่ที่เหมาะสม ปลอดภัย เป็นเสร็จพิธี

วันเข้าพรรษา หมายถึง การพักอยู่วัดใดวัดหนึ่งในฤดูฝนตลอด ๓ เดือน ในระยะแรก พระพุทธเจ้ายังมีได้ทรงบัญญัติเรื่องการจำพรรษา กระทั่งวันหนึ่งขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เวฬุวนาราม กรุงราชคฤห์ มีผู้มากกราบทูลพระพุทธเจ้าถึงเรื่องพระภิกษุที่มีจำนวนมาก

จาริกไปทุกฤดูกาล ได้เหยียบพืชผัก และเหยียบสัตว์ตาย พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติพระวินัย ให้ภิกษุจำพรรษา แล้วทรงแสดงวันจำพรรษา คือ เมื่อดวงจันทร์เสวยฤกษ์อาสาฬหะล่วงแล้ว วันหนึ่ง คือ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารทรงส่งทูตไปเฝ้าขอเลื่อนวันจำพรรษา ออกไปอีกหนึ่งวันเพ็ญ (๑ เดือน) (สันนิษฐานว่า ทรงบัญญัติตามปีปรกติ และปีมีอธิกมาส) พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้อนุวัติตามพระราชธา และเรียกการจำพรรษา แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ว่า "บุริมพรรษา" หรือ "พรรษาดัน" ส่วนแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ นั้น เรียกว่า "ปัจฉิมพรรษา" หรือ "พรรษาหลัง"

ถึงแม้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้อยู่ประจำที่วัดตลอดสามเดือน แต่พระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตให้เดินทางในระหว่างพรรษาได้เช่นกัน ในเมืองไทยจึงพบว่ามีพระภิกษุหลายรูปที่เดินทางไกลในพรรษา ซึ่งพุทธทาสภิกขุท่านนั้นกำหนดให้เดินทางได้ภายใน ๗ วันเมื่อมีความจำเป็นเรียกว่า "สัตตคาหกณียะ" มีดังนี้

๑. มีผู้มานิมนต์
๒. ผู้บวชร่วมกัน (ภิกษุ ภิกษุณี นางสิกขมานา สามเณร สามเณรี) เจ็บป่วย
๓. มารดา บิดา ญาติพี่น้องป่วยไข้
๔. หาสิ่งของมาปฏิสังขรณ์วิหารที่ชำรุด

ภายหลังจากเดินทางแล้ว ต้องกลับมาวัดที่พระภิกษุรับปากจำพรรษาอยู่ให้ทันกำหนด ถ้าหากไม่ทันถือว่าขาดพรรษาและห้ามรับภิกษุ

การจำพรรษาของพระภิกษุนั้นนอกจากการปฏิบัติภารกิจประจำ คือ การศึกษา ปฏิบัติ และสั่งสอนธรรมแล้ว ยังมีหน้าที่เพิ่มขึ้นอีก ๒ ประการ ดังนี้

๑. ทำการปวารณา คือ อนุญาตให้ว่ากล่าวตักเตือนได้ ด้วยได้เห็นก็ตามได้ฟังก็ตาม หรือนึกถึงก็จงสงสัยก็ตาม ในเรื่องของการปวารณาตัวเพื่อให้ว่ากล่าวตักเตือนนี้ ก็เพื่อว่าภิกษุ นั้นจะได้มีกระทำการผิดหรือเมื่อผิดแล้วจะได้ปรับปรุงแก้ไข ซึ่งเรียกความผิดวินัยนี้ว่า "อาบัติ" มี ๗ อย่าง คือ

ก. ปาราชิก เป็นความผิดร้ายแรง โทษต้องขาดจากความเป็นพระ ประกอบด้วย การเสพเมถุน การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ๕ มาสกขึ้นไป การฆาตกรรม อวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน

ข. สังฆาทิเสส เป็นความผิดขั้นรุนแรงของพระ ต้องถูกลงโทษตามวินัยอย่างหนัก สงฆ์ต้องประชุมลงโทษ เช่น การทำให้อสุจิเคลื่อน การจับต้องกายหญิง การสร้างกุฎีด้วยการขอ การทำสงฆ์ให้แตกกัน

ค. กุลลัจฉัย เป็นความผิดขั้นกลางของพระ มีบทลงโทษโดยระบุให้สารภาพ ผิดกับภิกษุด้วยกัน แล้วปลงอาบัติ^{๑๑} ได้แก่ การเสพเมถุนทางอวัยวะต่าง ๆ ที่นอกเหนือจาก ทวารหนัก ทวารเบา และปาก

ง. ปาจิตตีย์ เป็นความผิดที่ไม่ร้ายแรง มีบทลงโทษให้ทำการปลงอาบัติ เช่น การพูดส่อเสียด การแสดงธรรมสองต่อสองกับหญิง การขุดดิน ไม่เก็บที่นอน การดื่มสุรา การเก็บของมีค่าที่ตกอยู่ ให้ทำการสารภาพและปรับปรุงตนเอง

จ. ปาฏิเทศนียะ เป็นความผิดที่น้อยกว่า มีโทษให้ทำการแสดงคืน และ ปลงอาบัติ เช่น การรับอาหารจากผู้ยากจน แต่ต่อมาทรงอนุญาตให้ผู้ที่ยากจนนั้นมีศรัทธาและ ตั้งใจถวาย

ฉ. ทุกกฏ เป็นความผิดเนื่องด้วยการปฏิบัติตนและมารยาท มีบทลงโทษให้ทำ การปลงอาบัติ เช่น การพูดเสียงดัง การหัวเราะเสียงดัง การเอาผ้าคลุมศีรษะ การฉันทอาหาร ไม่เรียบร้อย การขวานน้ำลายลงในน้ำการยืนถ่ายปัสสาวะ

ช. ทุพภาสิต เป็นความผิดเนื่องจากการใช้คำพูดไม่ดี มีบทลงโทษให้ ปลงอาบัติ

๒. พังพระปาฏิโมกข์ (สวดปาฏิโมกข์) คือ การสวดบททวนสิกขาบทหรือศีลของ พระสงฆ์ ซึ่งต้องสวดทุกกึ่งเดือนในวัน (ขึ้น หรือ แรม) ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ และสำหรับชาวพุทธ ในเวลาเช้า จะมีการเตรียมอาหาร เครื่องสักการะบูชาต่าง ๆ และตักบาตรพระสงฆ์ เวลาสาย สวดมนต์ไหว้พระ พังพระธรรมเทศนา(บางวัดเทศนาในเวลาค่ำ) ที่สำคัญคือในระยะ ๓ เดือน ชาวพุทธควรทำการปฏิบัติบูชาด้วยการ "ละความชั่วในอดีต ไม่ทำชั่วอีกทำความดี ทำความดี ต่อเนื่องเสมอ"

วันออกพรรษา เป็นวันสิ้นสุดระยะเวลาการจำพรรษาของพระสงฆ์ นับจากวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึง วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งพระสงฆ์ที่อยู่รวมกันมาในวัดเป็นเวลา ๓ เดือน ได้เปิดโอกาสให้วาทสวดตักเตือนซึ่งกันและกัน หากเคยได้เห็น ได้ฟัง หรือเคยรังเกียจว่า ประพฤติผิดวินัย ข้อใดข้อหนึ่งใน ๒๒๗ ข้อ โดยไม่ต้องเกรงใจว่าเป็นผู้อาวุโสหรือผู้น้อย

เมื่อถูกตักเตือนแล้วจะไม่มีการโกรธเคืองกันและถือกันว่าเป็นหน้าที่ที่บังคับให้พระสงฆ์ ทุกรูปต้องทำ เพื่อการพิจารณาแก้ไข และปรับปรุงความประพฤติของตนให้ดีขึ้น ซึ่งเรียกกันว่า "ปวารณากรรม" เป็นการปฏิบัติตนในวันออกพรรษาของพระสงฆ์แทนการสวดปาฏิโมกข์^{๑๒}

เมื่อทำการปวารณาแล้วภิกษุสามารถเดินทางจากวัดไปที่ใดก็ได้ทันที เพราะถือว่าการออก พรรษาแล้ว แต่โดยมากในวันนี้พระสงฆ์จะยังไม่เดินทางไปในที่ต่าง ๆ เนื่องจากการทำ

ปวารณากระทำในตอนกลางคืนจึงไม่สะดวกในการเดินทาง ยกเว้นพระสงฆ์ที่กิจธุระจำเป็นในวันออกพรรษา ถือว่าเป็นวันสำคัญอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ สำหรับชาวพุทธทั่วไปแล้ว ในวันที่จะกระทำเหมือนกับวันพระอื่น ๆ คือ การตักบาตรในเวลาเช้า การฟังพระธรรมเทศนา ปฏิบัติธรรมในเวลาสาย

กิจกรรมในวันออกพรรษานี้ ยังมีต่อเนื่องถึงวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ อีกประการหนึ่งที่สำคัญสำหรับชาวพุทธ คือ การตักบาตรเทโว ซึ่งมาจากคำว่า "เทโวโรหณะ" แปลว่า ลงมาจากเทวโลก โดยชาวพุทธเชื่อว่า ครั้งหนึ่งในพรรษาที่ ๗ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ ให้ประชาชนได้เห็นแล้วพระองค์ได้เสด็จสู่เทวโลก ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และแสดงอภิธรรมปิฎก แก่พระพุทธมารดาว่า "กุสลา ชมมา อกุสลา ชมมา อพยากตา ชมมา.." ดังนี้เป็นเวลา ๕ นาทีบนสวรรค์ ซึ่งเท่ากับ ๓ เดือน บนโลกมนุษย์ จากนั้นได้เสด็จกลับทางบันไดอันสำเร็จด้วยแก้วที่เทวดานิรมิตถวาย ณ เมือง สังกัสสนคร (ปัจจุบันคือรัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย)

ดังนั้น ชาวพุทธจึงพร้อมใจกัน ตักบาตรถวายแด่พระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์ด้วยภัตตาหาร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาหารแห้ง และได้กระทำกันต่อเนื่องจนเป็นประเพณี ในปัจจุบันวัดต่าง ๆ ก็ได้มีการจัดพิธีการตักบาตรเทโว ด้วยการอัญเชิญพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร ๑ องค์ นำมาประดิษฐานบนคานหามหรือรถทรง เมื่อถึงเวลาอันควรก็จะมีการเคลื่อนที่รถทรงพระพุทธรูปนำหน้าตามด้วยพระสงฆ์เพื่อรับบิณฑบาต ในพื้นที่ ที่ทางวัดได้จัดไว้

๗. ศาสนพิธีสำคัญในพระพุทธศาสนา

การทอดกฐิน มีประวัติว่าที่เมืองปาฐา พระสงฆ์จำนวน ๓๐ รูป เป็นผู้ถือการอยู่ป่า การเที่ยวบิณฑบาต การนุ่งห่มผ้าบังสุกุล (ผ้าที่เก็บมาจากป่าช้า แล้วนำมาเย็บต่อเป็นจีวร) และ ไข้จีวรเพียง ๓ ผืน เป็นประจำ ได้เดินทางมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่อมาถึงเมืองสาเกตเป็นระยะเวลาที่พระพุทธเจ้ากำหนดไม่ให้พระสงฆ์เดินทาง พระสงฆ์จำนวน ๓๐ รูป จึงจำเป็นต้องจำพรรษาอยู่ในเมืองสาเกต

ครั้นครบกำหนดออกพรรษาจึงเดินทางต่อ เพื่อไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ระหว่างการเดินทางนั้นต้องลำบาก เนื่องจากต้องลุยน้ำ ลุยโคลน จีวรเปียกเปื้อนไปด้วยโคลนและน้ำ เมื่อพระพุทธเจ้าทราบถึงความลำบากเรื่องเครื่องนุ่งห่มของพระสงฆ์ ได้ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ผู้จำพรรษาแล้ว สามารถช่วยกันทำจีวรแจกจ่ายแก่พระสงฆ์ผู้ลำบากได้ รวมทั้งอนุญาตให้พระสงฆ์

มีจิวรใช้มากกว่า ๓ ผืนได้ ต่อมาทรงอนุญาตให้รับกฐินจากชาวบ้านได้ แต่มิให้พระสงฆ์ชักชวนชาวบ้านหรือเลียบเคียงให้ทอดกฐินในวัดของตน

ตั้งแต่บัดนั้นมา ชาวพุทธทั้งหลายจึงได้ถวายจิวรหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "การทอดกฐิน" และกระทำกันมาเป็นประเพณีจนถึงปัจจุบัน โดยก่อนการถวายกฐินผู้ถวายจะกล่าวคำถวายกฐินว่า

"อิมิ สปริวาริ กฐินจิวรทุสส สัมมสุส โอนเชยาม" แปลว่า "ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้าจิวรเพื่อกฐิน กับทั้งบริวารนี้แต่พระสงฆ์" ใช้สำหรับพระสงฆ์ในมหานิกาย หรือ "อิมิ ภนฺเต สปริวาริ กฐินทุสส สัมมสุส โอนเชยาม สาธุโน ภนฺเต สโม อิมิ สปริวาริ กฐินทุสส ปฏิคฺคณฺหาตุ ปฏิคฺคเหตฺวา จ อิมานิ ทุสเสน กฐินิ อตุตฺตรตุ อมฺหากิ ทิฆรตฺตํ หิตาย สุขาย" แปลว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้ากฐิน กับทั้งบริวารนี้แต่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐิน กับทั้งบริวารนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย รับแล้วจงกราบด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนานเทอญ" ใช้สำหรับพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต

การทอดผ้าป่า เมื่อพระพุทธเจ้าประกาศศาสนาในระยะแรก มีผู้ตามออกบวชเป็นจำนวนมากพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุแสวงหาผ้าบังสุกุล^๒ นำมาซักฟอก และตัดเย็บทำเป็นจิวรเพื่อใช้นุ่งห่มตามที่ต้องการ ครั้งนั้นผู้นับถือพระพุทธศาสนาส่วนมากเห็นความลำบากของพระสงฆ์ในการที่จะต้องแสวงหาผ้าบังสุกุลมาซักย้อมและเย็บทำเป็นจิวร มีความปรารถนาที่จะทำบุญ โดยมีให้ขัดกับพระพุทธเจ้า จึงจัดหาผ้าที่เหมาะสมสำหรับการนุ่งห่มของพระสงฆ์ไปทิ้งไว้ตามที่ต่าง ๆ เช่น ป่าช้า ทางเดินซึ่งคาดว่าพระสงฆ์ผู้แสวงหาจิวรจะเดินไป ด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่า "ผ้าป่า"

การทอดผ้าป่าในอดีตนั้น ชาวบ้านจะนำเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่จำเป็น ของพระสงฆ์ใส่ไว้ในภาชนะ เช่น ถังสังกะสี หรือกระบุง แล้วนำกิ่งไม้มาปักไว้ พร้อมกับเอาผ้าแขวนที่กิ่งไม้นั้น และนำไปตั้งไว้ตามทางที่พระภิกษุมาตรผ่าน ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงโดยการนำไปตั้งไว้ตามพระอารามและก่อนที่จะนำไปตั้งไว้ นั้น นิยมจัดให้มีการแห่ภาชนะที่บรรจุสิ่งของและผ้าป่า เรียกว่า "องค์ผ้าป่า" พร้อมทั้งประกาศบอกบุญให้ชาวบ้านใกล้เคียงได้ร่วมกันสร้างบุญ แล้วนำมาถวายที่วัดหรือที่เรียกกันว่า "ทอดผ้าป่า" ด้วยการกล่าวคำบาลีและคำแปลว่า

"อิมานิ มยิ ภนฺเต ปิสฺสุกฺลจิวฺวานิ สปริวารานิ ภิกฺขุสํมสุส โอนเชยาม สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ อิมานิ ปิสฺสุกฺล จิวฺวานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากิ ทิฆรตฺตํ หิตาย สุขาย"

แปลว่า "ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวาย ผ้าบังสุกุลจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับ ผ้าบังสุกุลจีวร กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ"

การทอดผ้าป่านี้ มิได้กำหนดว่าจะกระทำในระยะเวลาใดของปี ชาวพุทธสามารถถวายได้ตลอดแต่โดยมากนิยมทอดผ้าป่า ภายหลังจากออกพรรษาไปแล้วประมาณ ๑ เดือน และกระทำกันตลอดทั้งปีตามความพร้อมของผู้ถวาย

๙. ประเพณีไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

วันสงกรานต์ : ตำนานสงกรานต์ ในสมัยภัทรกัปป์มีเศรษฐีผู้หนึ่งไม่มีบุตร ช้างบ้านเศรษฐีมีนักเลงสุราผู้หนึ่งมีบุตรสองคน ผิดพรณสวยงามมากเป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป วันหนึ่งนักเลงสุราได้ดูหมิ่นเศรษฐีว่า ตนเองยังมีความสุขกว่าท่านเศรษฐีที่ไม่มีบุตรสืบสกุลทำให้เศรษฐีเสียใจมากจึงได้ทำการบรวงสรวงขอลูกจากพระอาทิตย์ พระจันทร์ กระทำการเช่นนั้นถึง ๓ ปี ก็ไม่มีบุตรจนถึงวันวิเศษตรุษยะซึ่งมีการสนานเทวรูป เศรษฐีได้ไปบรวงสรวงพระไทรพร้อมด้วยเครื่องมโหรีระโคมบูชา

ครั้งนั้นพระไทรเกิดความเวทนาเศรษฐี จึงเสด็จขึ้นไปขอบุตรจากพระอินทร์เพื่อให้แก่เศรษฐี พระอินทร์จึงทรงบัญชาให้ธรรมาบาลเทวบุตรลงไปจุดในครรภ์ของภรรยาเศรษฐี จากนั้นไม่นานเด็กทารกได้ถือกำเนิดขึ้นและได้นามว่า "ธรรมาบาลกุมาร" ตามนามของเทวบุตรที่มาจุดธรรมาบาลกุมารมีความเฉลียวฉลาด เมื่ออายุ ๗ ขวบ ก็สามารถบอกมงคลแก่คนทั้งปวงได้

ขณะนั้นประชาชนส่วนใหญ่นับถือกบิลพรหมซึ่งมีความสามารถเป็นอย่างยิ่ง ในวันหนึ่งกบิลพรหมได้เสด็จมาหาธรรมาบาลกุมาร เกิดการโต้ตอบปัญหากันขึ้น ภายหลังจากมีการพนันขันต่อ โดยถือเอาศักระของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นประกัน กบิลพรหมถามธรรมาบาลกุมารว่า "เข้าศิริอยู่ที่ใด กลางวันศิริอยู่ที่ใด และตอนเย็นศิริอยู่ที่ใด" พร้อมกำหนดให้เวลา ๗ วัน ในการตอบปัญหา

ล่วงเวลาถึงวันที่ ๖ ธรรมาบาลกุมาร ก็ยังไม่สามารถตอบปัญหาของกบิลพรหมจึงได้ไปหลบอยู่ใต้ต้นไม้ บังเอิญได้ยินเสียงนกอินทรีขานสนทนากันถึงปัญหาดังกล่าวพร้อมทั้งคำเฉลย เมื่อถึงวันที่ ๗ จึงได้ตอบปัญหาแก่กบิลพรหมว่า

"ตอนเช้าศิริอยู่ที่หน้า คนจึงต้องล้างหน้าเวลาเช้า
ตอนกลางวันศิริอยู่ที่ทรวงอก คนจึงต้องใช้น้ำลูบอกหรืออาบหน้า
ตอนเย็นศิริอยู่ที่เท้า คนจึงต้องล้างเท้าก่อนขึ้นบ้านหรือเข้านอน"

เหตุนี้ กบิลพรหมจึงต้องฟ่ายแพ้ และต้องเสียหัวแก่ธรรมาบาลกุมาร แต่เกิดปัญหาขึ้น คือ ถ้าหัวของกบิลพรหมตกลงถึงพื้นดินจะเกิดเพลิงลุกไหม้ทั่วโลกชาติ ถ้าหัวของกบิลพรหม อยู่กลางอากาศก็จะเกิดฝนตกหนัก ถ้าหัวของกบิลพรหมตกลงในมหาสมุทรน้ำในมหาสมุทร จะเกิดเหือดแห้ง

คราวนั้น ธิดาของกบิลพรหม ๗ คน ที่เรียกกันว่า "นางสงกรานต์" จึงได้นำพานเข้าไปรับ ศีรษะและเท้าศีรษะของกบิลพรหมรอบเขาสุเมรุ ๖๐ นาที แล้วนำไปไว้ในมณฑปถ้ำคันธูลี ณ เขาไกรลาศ บูชาเครื่องทิพย์ต่าง ๆ พระเวสสุกรรม ก็จะเนรมิตรโรงแก้ว ๗ ประการ นามว่า "ภควดี" เพื่อใช้เป็นที่ประชุมเทพยดา เทพยดา ก็จะเอาเถามูลนาคล้างในสระอโนดาต รวม ๗ ครั้ง แล้วแจกกันทำการสังเวจจนครบทุกองค์

ประเพณีทำบุญในวันสงกรานต์ มีมาก่อนการตั้งกรุงทวารวดีและสืบเนื่องมาจนถึง ปัจจุบัน ซึ่งประเพณีการทำบุญในแต่ละท้องถิ่นนั้นแตกต่างกันบ้าง โดยทั่วไปมีดังนี้

การทำบุญตักบาตร ในวันสงกรานต์ชาวไทยถือกันว่า เป็นวันขึ้นปีใหม่ ชาวบ้านลุกขึ้น แต่เช้า เตรียมอาหารเพื่อตักบาตรถวายพระ ซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญ เป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ ดีชีวิตจะได้มีความสุขกาย สบายใจตลอดทั้งปี

ก่อกเจดีย์ทราย เมื่อเตรียมอาหารเรียบร้อยแล้ว บางบ้านจะเตรียมใส่บาตรพระตามทางที่ พระออกบิณฑบาตร แต่โดยมากนั้นจะเดินทางมาถวายอาหารพระที่วัด จากนั้นจะมีการ ขนทรายที่ละเอียดสะอาดใส่ภาชนะ เช่น ชันเงิน หรือใส่หาบ นำมาก่อเป็นรูปพระเจดีย์ในวัด เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง แตกต่างกันไป บางคนก็จะรวมกันทำเป็นเจดีย์องค์ใหญ่ ๆ

ประเพณีก่อกเจดีย์ทรายนี้ มีเรื่องเล่ากันว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จลงเรือขาน ประชาชนเมื่อทราบข่าวก็พากันก่อกองทรายที่ข้างลำน้ำ บ้างก็ก่อกในพลอยน้ำ ถือเป็นการ สักการะบูชา ซึ่งก่อกให้เกิดผลพลอยได้กับวัดประการสำคัญคือ มีทรายถมลานวัดเพื่อมิให้ หลุมงอก อีกทั้งยังสามารถเก็บกวาดลานวัดได้สะดวก

ปล่อยนกปล่อยปลา ในหลายท้องถิ่น โดยเฉพาะในอำเภอพระประแดง จังหวัด สมุทรปราการ จะมีการแห่ก แห่ปลา ทำพิธีกันอย่างสนุกสนาน เช่นเดียวกับการแห่นางแมว ของฝนในภาคอีสาน เมื่อเรียบร้อยแล้วก็จะปล่อยนก ปล่อยปลา ที่แห่มาขึ้นรวมทั้งนก ปลา ที่ชาวบ้านนำมาปล่อยให้เป็นอิสระ เชื่อกันว่าเป็นกุศล ทำให้ผู้ปล่อยมีอิสรภาพ มีอายุยืน อยู่อย่างมีความสุข

มังสกุลาฐิ เป็นพิธีในครอบครัว ซึ่งในแต่ละครอบครัว จะมีธูปของบรรพบุรุษใส่โกศ หรือมอบไว้บูชา บางทีบรรจุไว้ในเจดีย์ที่วัดซึ่งเคยเป็นวัดต้นตระกูล เมื่อถึงวันสงกรานต์ก็นัดกัน

ในบุญญาติไปทำบุญที่วัด จากนั้นพระก็จะสวดบังสกุลอุฐิให้บ้างก็นิมนต์พระมาที่บ้านและทำการสวดบังสกุลในบ้านซึ่งถือกันว่า เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้บรรพชนเพื่อท่านจะได้มีความสุขได้อยู่ในสวรรค์ และเป็น การตอบแทนบุญคุณที่ท่านได้ดูแลเลี้ยงดูบุตรหลานมา ฉะนั้น บุตรหลานจึงต้องกระทำความดีและอุทิศส่วนกุศลให้ เพื่อแสดงถึงความกตัญญูตเวที

การสงฆ์และรดน้ำ พิธีพิเศษตรงนี้เป็นพิธีการบูชาและส่นานเทวรูปในศาสนาฮินดู ชาวไทยได้ประยุกต์ให้เข้ากับพุทธศาสนา โดยนำพระพุทธรูปมาทำการสักการบูชาด้วยดอกไม้ ธูป เทียน จากนั้นสงฆ์พระพุทธรูปแทนเทวรูป ปัจจุบันมีการสงฆ์พระพุทธรูปสังข์ที่ห้องสนามหลวง ซึ่งทางราชการนำมาให้ประชาชนได้สักการบูชาทุกปี นอกจากนั้นวัดต่าง ๆ ก็จะทำพระพุทธรูปออกให้ประชาชนได้สงฆ์ที่ลานวัด หลังจากการสงฆ์พระพุทธรูปแล้วจะมีการสงฆ์พระสงฆ์ โดยมากจะเป็นสมภารและพระอาวุโสในวัด ซึ่งชาวบ้านและทางวัดจะนัดหมายกันว่า จะสงฆ์ในวันใดเมื่อถึงวันที่นัดหมายชาวบ้านจะมาชุมนุมกัน จากนั้นพระสงฆ์จะขึ้นธรรมมาสน์และเทศนาให้พรแก่ผู้มาทำบุญที่วัด เสร็จแล้วจึงทำการสงฆ์น้ำด้วยการนำน้ำหอม เทลงบนฝ่ามือของท่าน เมื่อแล้วเสร็จก็จะไปอาบน้ำอีกครั้งหนึ่งจากนั้นชาวบ้านจะนำจิวรใหม่ มาถวายและพระสงฆ์จะครองจิวรใหม่นั้น (ในบางวัดจะทำการสงฆ์พระก่อนแล้วเทศน์ภายหลัง)

การรดน้ำผู้ใหญ่ ภาคเหนือเรียกว่า "ดำหัว" บางครั้งเรียกรวมกันว่า "รดน้ำดำหัว" จะเริ่มทำภายหลังสงฆ์พระ บ้างก็ทำในเวลาเย็นตามความสะดวกของแต่ละครอบครัวโดยมาก ผู้ที่ถูกรดน้ำดำหัวนั้นเป็นผู้สูงอายุในบ้านหรือในหมู่บ้าน เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือผู้ที่คนทั่วไปนับถือ ก่อนการรดน้ำลูกหลานจะเตรียมของขวัญเล็กน้อย เช่น ฝ้ายขาวม้า กางเกง ฝ้ายเช็ดตัว ฝ้ายถุง หรือสิ่งที่คิดว่าผู้ใหญ่พอใจ จากนั้นจะเชิญผู้ใหญ่นั่งในที่ที่เหมาะสมและทำการรดน้ำโดยการรดน้ำบนศีรษะและตามร่างกาย บ้างก็ใช้น้ำรดลงที่ฝ่ามือถือว่าได้อาบร่างกาย ซึ่งขึ้นอยู่กับความเหมาะสม ตามวัยของผู้รดน้ำ การรดน้ำผู้ใหญ่นี้ถือกันว่า เป็นการขจัดมลทินในปีเก่าของผู้ใหญ่ให้หมดไป เพื่อจะได้ความบริสุทธิ์ผ่องใสและบุตรหลานหรือผู้รดน้ำจะได้มีสิริมงคลตามศีลและพรที่ผู้ใหญ่ให้ขณะรดน้ำ เมื่ออาบน้ำเสร็จบุตรหลานก็จะนำเครื่องแต่งกายใหม่ และของขวัญที่เตรียมไว้มอบให้กับผู้ใหญ่

การส่นุกสนานรีนเริง สำหรับเด็กและหนุ่มสาวนั้น จะเริ่มเล่นรดน้ำ สาดน้ำ ภายหลังจากการสงฆ์พระและรดน้ำผู้ใหญ่เสร็จ โดยใช้ น้ำอบผสมน้ำโรยด้วยดอกมะลิเล็กน้อยเพื่อความหอมสดชื่น รดและพรมน้ำกันไปเรื่อย ๆ ตามความพอใจที่จะส่นุกสนานร่วมกัน

การทำบุญวันสารท คำว่า “สารท” หรือ “ศารท” หมายถึง เทศกาลทำบุญสิ้นเดือนสิบ ถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งของไทย ปรากฏหลักฐานในหนังสือพระราชพิธีเดือน ของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “สารทซึ่งเป็นนักขัตฤกษ์ เป็นที่นิยมของคนทั้งปวง ทั่วไปว่า เป็นสมัยที่จะได้ทำบุญเมื่อ ปี เดือน วัน คืน ล่วงมาถึงกึ่งกลางรอบ ด้วยเหตุที่เราถือ กำหนดพระอาทิตย์ลงไปที่สุดทางใต้ กลับขึ้นมาเหนือถึงกึ่งกลางเป็นต้นปี(ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕) ครั้นเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นไปเหนือจนสุดทาง จะกลับลงได้มาถึงกึ่งกลางก็เป็นอันพอบรรจบกึ่งปี” ตรงกับวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ของไทย ชาวไทยจึงเรียกวันนี้ว่า สารทไทย

สารทไทย นับว่าเป็นวันที่ชาวไทยมักจะทำบุญเพื่อให้ตนเองมีจิตใจที่สงบผ่องใส และยังเป็นการทำบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว บางครั้งจึงเรียกว่า “ศราทธ” การทำบุญในวันสารทไทยถือว่าเป็นวันที่ชาวไทยจะได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในการที่จะสร้างกรรมดีให้แก่ตนเองและอุทิศให้ผู้อื่น เรียกว่า “ทำพหลิ” ประกอบด้วย

๑. ญาติพหลิ คือ การสงเคราะห์ญาติ
๒. อดิทธิพหลิ คือ ด้อนรับแขก
๓. ปุพเพตพหลิ คือ ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย
๔. ราชพหลิ คือ เสียภาษีแก่หลวง
๕. เทวดาพหลิ คือ ทำบุญอุทิศให้เทวดา

การทำพหลินี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคน ถ้าบุคคลใดได้กระทำแล้วก็จะก่อให้เกิดความสุขทางใจแก่ตน ทำให้ตนเองเป็นที่รักของผู้อื่น ทำให้บ้านเมืองมั่นคง และทำให้สังคมสงบสุข อย่างไรก็ตามสารทไทยนั้นมักจะเน้นที่การทำบุญอุทิศให้ผู้ตายไปแล้ว

โดยทั่วไปแล้วในเทศกาลสารทไทยจะมีการจัดกิจกรรมตามวัดต่างๆ ทั่วประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางภาคใต้ และที่เด่นชัดที่สุดก็คือวัดต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญมาก มีการจัดกิจกรรมตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ เรียกว่า “วันรับตายาย หรือ รับตายาย” คำว่า “รับตายาย” ในที่นี้มิได้หมายถึงคนที่มีชีวิตอยู่ แต่หมายถึงบรรพบุรุษ ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว

การรับตายายเป็นความเชื่อของคนไทยที่ว่า ในวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๐ นายนิรบาล (ยมบาล คือ ผู้รักษานรกและผู้ดูแลสัตว์ที่อยู่ในรก) จะปล่อยให้เปรต หรือ ปีศาจ อันเป็นผีจำพวกหนึ่งที่อยู่ในรก ซึ่งเคยเป็นปู่ ย่า ตา ยาย ญาติพี่น้องของคนทั้งปวงที่ไปเป็นเปรตอยู่ในนรกได้ มีโอกาสมารับส่วนบุญจากลูกหลาน ซึ่งเปรตที่ว่านี้ทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงไว้จำนวนมาก เช่น พวกที่เลี้ยงชีพด้วยน้ำเลือด หนอง และสิ่งสกปรกทั้งหลาย(อตุปปชีวิ) พวกที่อยากข้าวอยากน้ำ

อยู่ตลอดเวลา(ขุปปีปาสิกะ) พวกที่ถูกไฟเผาอยู่ตลอดเวลา (นิชฌามะตัน्हิกะ) พวกที่คอยรับ
ส่วนบุญจากผู้อื่น(ปรทัตตูปชีวิ)

ในวันสารทนี้ชาวบ้านจะทำข้าวกระยาสารท แต่โดยมากแล้วจะกวนข้าวกระยาสารท
ล่วงหน้า ๒-๓ วัน แล้วนำไปทำบุญตักบาตรที่วัด หลังจากทำบุญแล้วก็จะนำกระยาสารทส่วนที่
เหลือไปแจกจ่ายตามบ้านของญาติมิตรและผู้ที่ดินเคารพ นอกจากนี้บางพื้นที่ๆ ยึดมั่นใน
ประเพณีโบราณอาจจะมีการจัดให้มีการกวนข้าวทิพย์ร่วมด้วย ซึ่งการกวนข้าวทิพย์นี้ต้องใช้
หญิงสาวพรหมจรรย์

การลอยกระทง มีประวัติว่าครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังแม่น้ำนัมมทานที
พญานาคชื่อ นัมมทานนคราช ได้ทูลเชิญพระพุทธเจ้า เพื่อโปรดบรรดานาคราชทั้งหลาย ณ
เมืองพระยานาค พระพุทธเจ้าได้เสด็จเมืองพญานาค และแสดงธรรมแก่เหล่านาคราชทั้งหลาย
ขณะที่พระองค์กำลังเสด็จกลับ พญานาคราชได้กราบทูลขอสิ่งทีระลึกอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้
เหล่านาคราชได้บูชา พระพุทธเจ้าจึงประทานรอยฝ่าพระบาทไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำนัมมทานที
(ปัจจุบันเรียกว่า แม่น้ำเนอบุดดาอยู่ในอินเดียตอนใต้) เพื่อให้เป็นที่ระลึกและสักการะสำหรับ
นาคราชทั้งหลาย

ต่อมาชาวพุทธที่มีความเลื่อมใส ศรัทธา ได้กระทำพิธีลอยกระทงขึ้น เพื่อบูชารอย
พระพุทธรูปดังกล่าว แต่มิได้มีหลักฐานแน่ชัดว่าเกิดขึ้นมาในสมัยใด จนกระทั่งเป็นที่นิยมใน
สมัยสุโขทัย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บันทึกไว้ในหนังสือพระราชพิธี
สิบสองเดือนหน้า ๒๖-๒๗ ว่า "ในฤดูเดือนสิบสองเป็นเวลาที่น่าในแม่น้ำใสสะอาดและมาก
เต็มฝั่ง ทั้งเป็นเวลาทีล้นฤดูฝน ในกลางเดือนนั้นพระจันทร์ก็มีแสงสว่างส่องใส เป็นสมัยที่
สมควรจะรื่นเริงในลำน้ำในเวลากลางคืน" พระราชา และเหล่าพสกนิกรจึงได้จัดทำกระทง
ตกแต่งประดับด้วยดอกไม้ธูปเทียน ลงลอยน้ำเพื่อบูชารอยพระพุทธรูปและเพื่อความรื่นเริง
ในครั้งนั้นนางเรวดีนพมาศ มีความคิดว่า วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ นี้ มีบัวสายชนิดหนึ่ง
เบ่งบาน ออกรับแสงจันทร์ในเวลากลางคืน ซึ่งเรียกว่า "ดอกกมูท" เป็นดอกบัวที่มีความพิเศษ
ในตัวเองคือปีหนึ่งจะบานครั้งเดียว และเฉพาะในคืนวันเพ็ญเดือน ๑๒ เท่านั้น นางเรวดีนพมาศ
จึงได้จัดทำกระทงเป็นรูปดอกกมูทและประดับด้วย ดอกไม้ ธูป โคมไฟ อย่างสวยงาม

เวลานั้น พระร่วงผู้ครองกรุงสุโขทัย ได้เห็นกระทงของนางเรวดีนพมาศ จึงเกิดความ
พอใจ และรับสั่งให้พสกนิกรใช้เป็นตัวอย่างในการทำกระทงต่อมา และสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ขั้นตอนการลอยกระทง

๑. นำกระทงที่ประดับด้วยดอกไม้ ธูป เทียน

๒. จุดธูป เทียน ที่ประดับในกระทง

๓. กล่าวคำบูชาถวายกระทง ว่า

“นะโม ดัสสะ ภาคะวะโตะ อะระหะโตะ สัมมาสัมพุทธัสสะ” (๓ จบ)

“ มะยัง อิมานิ ปะทีเปนะ อะสุกายะนัมมะทายะ นะทียา ปุลิเน

ฐิตัง มุณีโน ปาทะวะลัญชัง อะภิปูเชมะ อะยัง ปะทีเปนะ มุณีโน

ปาทะวะลัญชัสสะ ปูชา อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ สังวัตตะตุ”

แปลว่า “ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอบูชาซึ่งรอยพระบาท ที่ตั้งอยู่เหนือหาดทรายในแม่น้ำชื่อนัมมทานทีโน้น ด้วยประทีปนี้ กิริยาที่บูชารอยพระพุทธรบาทด้วยประทีปนี้ ขอจงเป็นไปเพื่อประโยชน์ และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญฯ”

๔. ยกกระทงขึ้นเหนือศีรษะแล้วอธิษฐานขอความสวัสดิมีชัยให้แก่ตนเองและครอบครัว

๗. บรรจงวางกระทงลงเหนือน้ำ ปลอ่ยให้ลอยไปตามกระแสน้ำ เป็นอันเสร็จพิธี

วันสำคัญและประเพณีต่าง ๆ ของไทยนั้น เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและมีประโยชน์ทั้งสิ้น เช่น วันออกพรรษา มีเป้าหมายหลักเพื่อให้พระสงฆ์ได้กระทำการพิจารณาปรับปรุงตนเอง วันสงกรานต์ มีเป้าหมายหลักเพื่อให้บุคคลในครอบครัวได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์ วันมาฆบูชา มีเป้าหมายหลักเพื่อให้ระลึกถึงแก่นแท้ของคำสอนในพระพุทธศาสนา วันลอยกระทง มีเป้าหมายหลักเพื่อให้ระลึกและบูชาพระพุทธรเจ้า การทอดกฐิน ทอดผ้าป่าเพื่อให้พระสงฆ์ได้มีเครื่องนุ่งห่มอย่างเพียงพอ

วันสำคัญในพระพุทธศาสนา และ พิธีกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ แฝงไปด้วยหลักการดำรงชีวิต สอนให้รู้จักการทำความดี นอกจากนี้พิธีกรรมนั้นยังเกี่ยวข้องกับศิลปะการประดิษฐ์ต่าง ๆ เช่น การทำเทียนพรรษา การทำกระทง การทำขนม ที่สำคัญคือพิธีกรรมทำให้คนในสังคมรู้จักร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชนที่สอดคล้องกับความแปรเปลี่ยนของฤดูกาลตามธรรมชาติ ดังที่ พระธรรมปิฎก กล่าวว่า “สังคมไทยเป็นสังคมปฐมฐานที่ดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย และสังคมเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งธรรมชาติ ทำให้ชนบทรวมนิยมไทยต่าง ๆ ผสมผสานสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา วัดจึงเป็นศูนย์กลางของสังคมไทยในด้านการศึกษา ศิลปวัฒนธรรมและการสงเคราะห์ จึงพูดได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติไทย และเป็นรากฐานของสังคมไทยในความเอื้อเฟื้อ มีอภัยภัยอภัยมัยมัยไมตรี”^{๑๖}

ปรัชญาว่าด้วยความมั่นคงของชาติ

๑๐. คุณประโยชน์ของพระพุทธศาสนา

จากคำสอนดังกล่าว จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นมุ่งสอนให้บุคคลรู้จักหน้าที่ของตน รู้จักทำใหตนเองและผู้อื่นมีความสุข ทำให้สังคมอยู่รอด ที่สำคัญคือพระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักความจริงของชีวิต และรู้ว่าสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตคืออะไร ดังนั้นเมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปที่ใด ความสงบสุขก็เกิดขึ้นในดินแดนเหล่านั้น เริ่มตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล ดังตำบันทึกในพระไตรปิฎก ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่หมู่สงฆ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และอนุเคราะห์โลก”^{๒๓} ครั้งนั้น ภิกษุผู้บรรลุนิพพานได้ออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาและช่วยเหลือสังคม โดยเน้นให้พระสงฆ์สั่งสอนธรรม และช่วยเหลือชาวบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ประการหนึ่ง เรียกว่า “สังฆกิจ” หมายถึง สิ่งที่ควรกระทำในฐานะที่ตนเป็นพระภิกษุ ดังบันทึกในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อชาวบ้านไว้ ๖ ประการ คือ

๑. สอนให้เขาละเว้นความชั่ว
๒. แนะนำให้เขาตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
๔. สอนสิ่งที่ยังไม่เคยสดับเล่าเรียน
๕. ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในสิ่งที่ได้สดับเล่าเรียนแล้ว
๖. บอกรทางสวรรค์ให้ คือ แนะนำวิถีครองชีวิตที่ถูกต้องให้ได้รับผลดีและมี

ความสุข^{๒๔}

การที่พระสงฆ์ได้ช่วยเหลือชาวบ้าน ๖ อย่างนั้นจึงได้ชื่อว่า “เป็นผู้มีอุปการะมาก” เมื่อชาวบ้านได้เรียนรู้และปฏิบัติตามหลักคำสอน ประโยชน์ย่อมเกิดขึ้นในสังคม เช่น คำสอนให้คนมีเมตตา รู้จักทำทาน ย่อมมีประโยชน์แก่ผู้ต้อยโอกาสและผู้ยากจน พร้อมทั้งทำให้ผู้ให้ทานมีความสุข จิตใจผ่องใส ไม่เบียดเบียนกัน เมื่อบุคคลไม่เบียดเบียนกัน สังคมก็เกิดความสุขสงบสุข เมื่อสังคมสงบสุข โลกย่อมเกิดสันติ เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาก็ได้ทำคุณประโยชน์แก่สังคมไทยเป็นอย่างมาก ทั้งด้านการศึกษา วัฒนธรรมประเพณี สังคมสงเคราะห์

ด้านการศึกษา ในระยะแรกนั้นพระสงฆ์เป็นผู้ที่ทำหน้าที่สั่งสอนบุคคลทั่วไป ด้วยการเทศนาในวันสำคัญทางศาสนา หรือตามโอกาสที่เหมาะสม เมื่อมีการเทศนาเป็นประจำและมีการจัดตั้งวัดขึ้น ก็ได้พัฒนาระบบการศึกษาขึ้น โดยมีวัดเป็นโรงเรียน พระสงฆ์เป็นครู ชาวบ้านเป็นศิษย์หรือนักเรียน ซึ่งจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า การศึกษาในอดีตที่มีพระสงฆ์ดูแล

อยู่นั้น มีความยิ่งใหญ่ มาก เช่น นาลันทา ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา ในประเทศ อินเดีย

เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศไทย พระสงฆ์ที่มาจากแผ่นดินพระพุทธศาสนาเมื่อ ท่านท่านกษัตริย์อยู่ที่ใดก็ได้สร้างวัดและใช้สถานที่นั้นสั่งสอนบุคคล โดยผู้ที่สนใจจะให้บุตรหลานได้เล่าเรียน ก็ให้บวชเป็นสามเณร เป็นพระ บ้างก็เป็นเด็กวัดคอยรับใช้พระและสามเณร ในขณะเดียวกันก็ศึกษาหาความรู้ในวิชาต่างๆ จากพระสงฆ์ไปด้วย วัดจึงเป็นโรงเรียน ดั้งหลักฐานที่วัดโพธิ์ ซึ่งพบว่ามีการบันทึกวิชาต่างๆ ไว้มากมาย มีทั้งอักษรศาสตร์ วิชา จันทรลักษณ์ วิชาแพทย์ ตำรายา วิชาช่างเขียนภาพ ช่างเขียนลาย ช่างหล่อ ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างประดับ นิทานสุภาษิต ขนบธรรมเนียมโบราณ ฯลฯ จนวัดโพธิ์ได้ชื่อว่า เป็น วัดมหาวิทยาลัย

ต่อมา เมื่อมีการพัฒนาระบบการศึกษาตามอย่างตะวันตก มีการจัดตั้งโรงเรียน วัดก็ยังทำหน้าที่สนับสนุนการศึกษาอยู่เช่นเดิม ดังที่เห็นกันอยู่ทั่วไป คือ การส่งพระมาสอนตามโรงเรียน หรือแม้กระทั่งการตั้งโรงเรียนในบริเวณวัด ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า "โรงเรียนวัด"

ด้านวัฒนธรรมและประเพณี การศึกษาในวัดนั้น นอกจากการเรียนการสอนหลักจริยธรรมทางศาสนาแล้ว พระสงฆ์ในอดีตยังเป็นผู้ที่มีฝีมือทางด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์ต้องช่วยงานในวัดอยู่เสมอ เช่น ซ่อมแซมเสนาสนะ โบสถ์ กุฏิ การเขียนภาพพุทธประวัติ วิถีชีวิตคนไทย และอื่น ๆ บันทึกไว้ตามผนังโบสถ์ ฯลฯ

สิ่งที่พระสงฆ์สร้างขึ้นนี้ ได้ก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจ คือ ความดีงาม และเกิดคุณค่าทางวัตถุ ซึ่งเราเรียกรวมว่า "วัฒนธรรม" แบ่งได้ ๒ ประการ คือ

(๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง สิ่งที่เป็นศาสนวัตถุ หรือวัตถุต่าง ๆ ที่สร้างขึ้น มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ เจดีย์ วิหาร พระพุทธรูป จิตรกรรมฝาผนัง รวมทั้งวรรณกรรมต่าง ๆ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุของชาติ ถึงแม้ปัจจุบัน บทบาทดังกล่าวได้ถูกดำเนินการโดยผู้ประกอบการอาชีพ เช่น ช่างเขียนภาพ ช่างก่อสร้าง เป็นต้น แต่พระสงฆ์ก็ยังทำหน้าที่ในการดูแลรักษาโบสถ์ วิหาร ตลอดถึงภาพเขียนที่อยู่ในโบสถ์นั้น

(๒) วัฒนธรรมทางจิตใจ เกิดจากหลักธรรมทางศาสนาซึ่งปมลักษณะนิสัยของคนไทย ให้มีความเมตตา กรุณา ปรานี รักสงบ ให้อภัย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การไหว้ ซึ่งจัดว่าเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของคนไทย นอกจากนี้ประเพณีสำคัญ ๆ ของไทย ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เช่น การขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญบ้าน การบวช งานศพ ตลอดถึงกิจกรรมในวันสำคัญ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ วิสาขบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา ทอดกฐิน และทอดผ้าป่า

เป็นต้น ประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา

ด้านสังคมสงเคราะห์ พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยในด้านสังคมสงเคราะห์ โดยพระสงฆ์ผู้ที่บุคคลในชุมชนให้ความเคารพนับถือ จะทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำให้คำปรึกษา และช่วยเหลือในเรื่องปัญหาชีวิตต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านจิตใจของชนทุกชั้น ทุกอาชีพ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นผู้นำชุมชน ผู้สนับสนุน ผู้รวบรวมทุนทรัพย์ในการพัฒนาสังคม และการสร้างสาธารณประโยชน์ เช่น การมอบทุนการศึกษา การสร้างโรงพยาบาล การสร้างถนน ศาลาที่พัก แหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้ และที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่โบราณ คำสอนในพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมให้คนไทยมีคุณธรรม มีจริยธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ และก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่สำคัญคือเป็นศูนย์รวมจิตใจทำให้คนไทยมีความรักสามัคคี ส่งผลให้ชาติมีความมั่นคงสามารถดำรงรักษาความเป็นไทยมาจนถึงทุกวันนี้ นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังส่งเสริมให้รู้จักคุณค่าของความเป็นมนุษย์ อันเป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อมนุษยชาติ

สมบูรณ สุขสํวณู จึงได้กล่าวว่ “พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของคนไทย จัดเป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ถ้าพิจารณาในฐานะนี้จะพบว่าพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อประเพณีทางสังคม และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ปัญหาและความเป็นอยู่ทั้งปัจเจกชนและสังคมโดยส่วนรวม ในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่และต่อเนื่องของสังคม โดยทำหน้าที่เป็นพลังที่สร้างสรรค์ เป็นสถาบันขัดเกลาทางสังคม ปลุกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมให้แก่คนในสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ นอกจากนี้ยังมีบทบาทสำคัญในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม ทั้งทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย”

กิจกรรมเสนอแนะ

ให้นักศึกษาร่วมกิจกรรมกับวัดในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

คำถามท้ายบท

๑. "ศาสนา" คืออะไร และ "พระพุทธศาสนา" ต่างจากศาสนาอื่นอย่างไร
๒. พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบอย่างไร
๓. หลักธรรมพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตคนไทยที่สำคัญมีอะไรบ้าง
๔. วิถีชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างไร
๕. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยอย่างไร

เชิงอรรถ

-
- ^๑ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์ ๒๕๕๓) หน้า ๘๕๕
  - ^๒ กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๒๕ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๕) หน้า ๔๓
  - ^๓ กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๑๗ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๕) หน้า ๔๘
  - ^๔ กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๒๓ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๕) หน้า ๓๑
  - ^๕ กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๒๐ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๕) หน้า ๑๗๘
  - ^๖ กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๑๔ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๕) หน้า ๓๒๓
  - ^๗ บาลี หมายถึง ความต่ำทราม หรือ การที่มีสภาวะจิตเลวลง เป็นสิ่งที่ทำให้ตกไปในที่ชั่ว คำที่ใช้โดยทั่วไป เช่น ความเลว ความไม่ดีไม่งาม เหว่ ทุจริต อุกุศล เป็นต้น สิ่งที่ทำให้เกิดบาป คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ที่มีอยู่ในจิตใจ
  - ^๘ กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๑๔ หน้า ๒๘๗
  - ^๙ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สารานุกรมพระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย ๒๕๒๕) หน้า ๔๑๑
  - ^{๑๐} กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๒๐ หน้า ๑๗๘
  - ^{๑๑} กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๒๐ หน้า ๑๐๒
  - ^{๑๒} กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๒๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๕) หน้า ๘๗
  - ^{๑๓} สุกคติ คือ ภูมิที่ดี ที่วิญญาณจะไปเกิด ได้แก่ มนุษย์(ที่สมบูรณ์ด้วยสมบัติ) สวรรค์ และรูปาวจรพรหม
  - ^{๑๔} ทุกคติ คือ ภูมิที่เลว ที่วิญญาณจะไปเกิด คือ นรก สัตว์เดรัจฉาน เปตวิสัย และอสุรกาย

๑๘ คำว่า "พระพุทธเจ้าทั้งหลาย" นี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแปลว่า ผู้รู้ทั้งหลาย แต่ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเชื่อว่า ในอดีตมีพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ และพระพุทธเจ้าทั้งหลายต่างก็มีหลักธรรมตรงกัน

๑๙ กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๑๐ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๕) หน้า ๕๐

๒๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพิธีสิบสองเดือน (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา ๒๕๑๖) หน้า ๔๒๕-๔๒๖

๒๑ กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๑๔ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๕) หน้า ๔๗๕

๒๒ การปลงอาบัติ เป็นการสารภาพผิดและบอกความบริสุทธิ์ โดยกล่าวคำว่า

พระอาวุโส: ฉันบริสุทธิ์แล้วขอ ขอเธอจงฉันว่า ผู้บริสุทธิ์แล้ว (๓ ครั้ง)

พระใหม่ : ผมบริสุทธิ์แล้ว ขอรับ ขอท่านทั้งหลายจงฉันว่า ผู้บริสุทธิ์แล้ว (๓ ครั้ง)

๒๓ ปาฏิโมกข์ คือ การสวดบททวนสิกขาบททุกกึ่งเดือนในวัน ๑๕ ค่ำ

๒๔ ผ้าบังสุกุล คือ ผ้าที่เป็นฝุ่นไม่มีเจ้าของ ที่อยู่ตามป่าข้าง ที่อยู่ตามทางเดินข้างใช้ห่อศพข้าง

๒๕ พระธรรมปิฎก(ประยูรย์ ปยุตโต) ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก ๒๕๔๓) หน้า ๔

๒๖ กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๔ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๕) หน้า ๓๔

๒๗ กรมการศาสนา พระไตรปิฎกฉบับหลวง เล่ม ๑๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๒๕) หน้า ๒๐๗

๒๘ สมบูรณ์ สุขสำราญ พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๒๗) หน้า ๔